

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Tünde Tóth

Vuxnas rätt till barn eller barns
rätt till föräldrar?

Examensarbete
30 högskolepoäng

Eva Ryrstedt

Familjerätt

VT09

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1.Syfte	7
1.2.Metod och material	8
1.3.Disposition och avgränsning	10
2 HOMOSEXUELLAS RÄTT TILL FAMILJ	12
2.1 Homosexuellas rättigheter	12
2.2 Homosexuella pars rätt att skaffa barn	13
3 ASSISTERAD BEFRUKTNING	16
3.1 Bakgrund	16
3.1.1 Assisterad befruktning för homosexuella	17
3.2 Insemination	18
3.3 Befruktning utanför kroppen	20
3.3.1 Surrogatmödraskap	23
4 FÖRÄLDRARSKAP VID ASSISTERAD BEFRUKTNING	26
4.1 Fastställande av faderskap	26
4.2 Fastställande av moderskap	27
5 BARNNS RÄTTIGHETER	29
5.1 Barnkonventionen	29
5.1. 1 Barnens rätt att känna till sitt ursprung	30
5.2 Svensk rätt	30
5.2.1 Barns rätt att känna till sitt ursprung	32

6	DISKUSSION	34
6.1	Avvikande intressen	36
6.1.1	Barnets intresse av att få vetskap om sitt ursprung	36
6.1.2	Homosexuellas intresse av assisterad befruktning	38
6.1.3	Donators perspektiv	41
6.1.4	Samhällets perspektiv	42
7	AVSLUTANDE REFLEKTIONER	44
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	48

Summary

The law on family formation strives to offer to each individual the possibility to live in the family constellation which is the most suitable to her or him and which is not limiting. The alteration in the law on the right of homosexuals to assisted insemination entered into force on the 1st January 2003, implying a new step in the judicial progress towards fulfilling the objective to ensure that the rights of homosexuals are on par with heterosexuals. The protection value of homosexuals right to have children and to become parents is significant, in particular, as parenthood is a desirable status in society.

The interests of the child, which consist in ensuring that the best interests of the child are given first priority, and the interests of the homosexuals, which consist in the right to have children together as well as a legally and socially acceptable family constellation, intersect in the context of assisted insemination. At the same time, the interests of society and the sperm donor are brought to the fore. Many of these interests have a high protection value, nevertheless, they must be balanced. Children who grow up in a homosexual family have existed even prior to the amendment of 2003. There is no rational basis for concluding homosexual parents to be less suitable than their heterosexual counterparts or unable to secure the economic and emotional needs of the child to the same extent as heterosexual parents can.

The principal regarding the best interests of the child is a general one which permeates the Convention on the Rights of the Child as well as Swedish legislation. Assisted insemination is a significant event in the domestic lives of all concerned actors since the lives of both child and gamete donor as well as the biological parents are all affected by the operation.

In §6 and §7 of FB's Chapter 1, the legislator highlights the importance of the requirement that in a situation of assisted insemination the woman shall be married, living with or be registered with a partner and that the partner shall agree to the insemination. Legal parenthood implies that the child is given the same legal standing in relation to the partner as if the couple had bred the child the natural way. This, in turn, means *inter alia* that the person in question may not invoke denial of actual parenthood to the child.

In accordance with the rights of the child, the sperm donor shall not remain anonymous; his personal information shall be noted down in a special hospital file at the time of the donation. This file shall contain the professional and personal information of the donor. The legislator has elected to limit access rights to the information included in the file: only the child itself may request access to this information even if still under age (18 years).

The right to knowledge of one's extraction implies the right to insight into one's genetical origins. In cases where assisted insemination takes place at a public hospital, the child is guaranteed access to information related to her/his genetical origins whenever the child has reached the appropriate level of maturity. This differs from a case of private insemination where the child is certainly endowed with two legally recognized parents but where the protection which gives the child the right to knowledge of her or his origins is lacking. The aspiration of the legislator to ensure this right is based on scientific evidence which proves the psychological importance of knowing one's origins. This right is recognized and protected by Swedish legislation, for instance in GenL, however, in order for the child to be able to enjoy this right it is necessary that she or he gains insight into the mode of conception. The protection interest for children to obtain knowledge of their biological origins is vital for all children regardless of whether they have come into being by way of assisted insemination, intercourse or if they have been adopted. The regulation is based on a weighing of various interests, on the one hand, the right of the child to know its origins and, on the other hand, the right to privacy on the part of the legal parents as well as the donor. The law is in the child's favor, though subject to the cooperation of the legal parents. A prerequisite to the child's ability to enjoy its right to such knowledge is that the parents inform her or him of the circumstances surrounding her or his conception. The parents are under no such legal obligation which might guarantee the child the obtainment of knowledge of her or his origins. This means that, although the regulation is technically and theoretically in the child's favor, practically, the will of the parents is the deciding factor.

Sammanfattning

Lagen gällande familjebildning strävar efter att erbjuda varje individ möjligheten att leva i den familjekonstellation som passar henne eller honom bäst och som inte är begränsande. Lagändringen om de homosexuellas rätt till assisterad befruktning trädde i kraft den 1 januari 2003 och innebar ett nytt steg i rättsutvecklingen mot målet att jämställa homosexuellas rättigheter med heterosexuellas. Skyddsvärdet av homosexuellas rätt att skaffa barn och bli förälder är väsentligt, speciellt eftersom föräldraskap är en efterlängtd status i samhället

Barnets intresse att deras bästa alltid beaktas och kommer i främsta rummet samt de homosexuellas intresse att få skaffa gemensamma barn och få en rättsligt och socialt accepterad familjekonstellation, möts vid ingreppet assisterad befruktning. Samtidigt aktualiseras samhällets och könscellsdonatorns intresse. Många av dessa intressen har högt skyddsvärde men måste ibland vägas mot varandra. Barn som växer upp i en homosexuell familj fanns även innan lagändringen år 2003 kom till stånd. Det finns ingen rationell grund som tyder på att homosexuella föräldrar skulle vara sämre föräldrar än heterosexuella föräldrar eller att de inte skulle kunna tillgodose barnets ekonomiska och känslomässiga behov i samma utsträckning som heterosexuella föräldrar kan.

Principen om barnets bästa är en generell princip som genomsyrar barnkonventionen och den svenska lagstiftningen. Assisterad befruktning är ett stort ingrepp i alla inblandade aktörers familjeliv eftersom såväl barnets som könscellsdonatorns och de biologiska föräldrarnas liv påverkas av ingreppet.

I 6 § och 7 § av FB:s kapitel 1 belyser lagstiftaren betydelsen av kravet att en kvinna ska, vid assisterad befruktning, vara gift, samboende eller registrerad partner samt att hennes partner ska samtycka till ingreppet. Det så tillkomna rättsliga föräldraskapet innebär att barnet får samma rättsliga ställning i förhållande till partnern som om paret hade skaffat barnet på naturlig väg, vilket i sin tur innebär, bland annat, att personen ifråga inte kan föra talan om att hon eller han inte är barnets verkliga förälder.

I enlighet med barnets rättighet ska spermagivaren inte förbli anonym, utan vid donationen ska hans uppgifter antecknas i en speciell sjukhusjournal. I denna journal ska donators yrke och personliga uppgifter finnas angivna. Lagstiftaren har valt att inskränka rätten till att få ta del av de antecknade uppgifterna i journalen: det är endast barnet som kan begära tillgång till dessa uppgifter även om barnet fortfarande är under 18 år.

Rätten till att få vetskap om sin härkomst innebär en rätt till vetskap om sitt genetiska ursprung. I de fall då assisterad befruktning sker vid ett allmänt sjukhus garanteras barnet tillgång till information om sitt genetiska ursprung

när hon eller han har nått lämplig mognad. Det är annorlunda vid privat insemination då barnet visserligen kan få två rättsliga föräldrar, men där det saknas det skydd för barnet som ger henne eller honom rätt till att få vetskap om sitt ursprung. Lagstiftarens strävan att garantera denna rätt är förankrad i det vetenskapliga underlag som bevisar den psykologiska vikten för människan att åtnjuta kännedom om sitt ursprung. Denna rätt är erkänd och skyddad av svenskt rätt, bland annat i GenL, men för att barnet ska kunna nyttja denna rätt krävs det att hon eller han får vetskap om sättet för den egna tillkomsten. Skyddsintresset för att barn ska få vetskap om sitt biologiska ursprung är vitalt för alla barn oavsett om de tillkommit genom assisterad befruktning, adoption eller samlag. Regleringen bygger på en avvägning mellan olika intressen, å ena sidan, barnets rätt till kunskap om sitt ursprung och, å andra sidan, de rättsliga föräldrarnas samt donatorns rätt till privatliv. Lagarna har gett utslag till barnets favör men bygger likväl på de rättsliga föräldrarnas samarbete. Det krävs nämligen att föräldrarna upplyser barnet om dess tillkomst för att barnet ska kunna nyttja sin rätt till denna kunskap. Det finns ingen lagfäst upplysningsskyldighet för föräldrarna som garanterar barnet upplysning angående dess tillkomst. Detta innebär att trots att regleringen lagtekniskt och teoretiskt är till barnets favör är det föräldrarnas vilja som i praktiken blir utslagsgivande.

Förord

Det var drygt fyra och ett halvt år sedan min färd på Juridicum i Lund började. En solig och färgglad höstdag stampade jag förväntansfullt med fjärilar i magen och en viss nervositet in på Juridicum för att skriva in mig på min första kurs, ”Juridisk introduktionskurs”.

Tiden flög förbi i en rasande hastighet och mitt liv berikades med nya härliga människor och värdefulla kunskap på vägen. Min studietid på Juridicum bringade många minnen i mitt liv och var inte bara en skola i juridiska sfären utan även på livets diverse område. Jag lärde mig stå på egna ben, ta ansvar och fick testa mina vingar. Tillsammans med kunskapen stärktes även mitt självförtroende med undantag av vissa mindre sammanbrott under tentaperioder.

Tiden går fort när man har roligt, brukar man säga och det stämde bra på min studietid. Innan jag visste ordet av var de första sex terminerna över och det var dags att studera en termin i Tilburg. Studietiden i Tilburg var det mest fantastiska i mitt studentliv. Tillvaron präglades av studenter från hela världen som törstar efter utbyte av kunskap, upplevelser, erfarenhet och kultur.

Nu är slutet ruskigt nära. Känslorna som dyker upp är blandade. Jag tittar tillbaka med ett leende på mina läppar och känner tacksamhet. Det har varit en fantastisk tid där jag har fått lära mig otroligt mycket genom utbildningen. Nu är det dags att göra nya val och kliva på nya vägar på livets färd, delvis vill jag stanna kvar i studentlivets trygga famn men å andra sidan lockar världens juridiska utmaningar och jag längtar efter att få komma ut i verkligheten och få praktisera allt det jag har lärt mig genom åren. Ännu en gång, precis som när jag började min utbildning, står jag förväntansfull med en viss nervositet inför nya utmaningar.

Jag väljer att avsluta detta förord med att i sedvanlig ordning tacka de personer som står mig väldigt varmt om hjärtat och som stöttat mig under hela min utbildning. Jag vill först och främst tacka mina föräldrar för att de alltid har funnits där vid min sida och hjälpt mig på alla sätt de kunnat. De har inte bara visat att de tror på mig utan även fått mig att tro på mig själv. Jag vill tacka min vän Jessica som fanns vid min sida i vått och torrt. Jag kommer aldrig att glömma våra fikastunder på Gräddhyllan, när hjärnan inte var mottaglig för Ekelöfs teorier längre eller när tentaångesten var som värst. Jag vill även tacka min handledare Eva Ryrstedt som både under min utbildning och under examensarbetet varit tillgänglig och kommit med vägledning och goda råd. En särskild tack till er alla som har stöttat mig under min utbildning.

Förkortningar

BefrL – Lag (1988:711) om befruktning utanför kroppen

BO - Barnombudsmannen

Ds – Departementsserien

FB – Föräldrabalken (1949:381)

FN – Förenta Nationerna

GenL - Lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.

HD – Högsta domstolen

HovR – Hovrätten

InsemL – Lag (1984:114) om insemination

IVF – In vitro fertilisering

LIA – Lag (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption

NJA – Nytt Juridisk Arkiv

PL – Lag (1994:1117) om registrerat partnerskap

Prop – Proposition

RB – Rättegångsbalken (1942:740)

RFSL – Riksförbundet för sexuellt likaberättigande

SOU - Statens offentliga utredningar

ÄktB – Äktenskapsbalk (1987: 230)

1 Inledning

Rätten till privat- och familjeliv är något som de flesta av oss tar för givet. Är det självklart i vårt samhälle att varje människa har rätt att själv definiera sin familj? Alla, oavsett kön och sexuell läggning ska behandlas jämlikt och inte begränsas eller bemötas annorlunda.¹ Jämlikhetsprincipen har fått ett starkt fäste i vårt samhälle. I det moderna samhället har nya familjekonstellationer vuxit fram som många inte alls kunde tänka sig som acceptabel samlevnadsform för endast ett par årtionden sedan.² Detta ledde till att idag kan homosexuella par öppet bilda familj utan att riskera represalier från samhällets sida.

I dagens samhälle anses av många att barn är värdefulla och föräldraskap är en efterlängtd status. Det är inte längre givet i vår tid vem som ska ses som barnets föräldrar, detta tack vare att familjekonstellationerna kan se ut på många olika sätt. Det som är det väsentliga är däremot att barnets bästa sätts i fokus vid bedömning av vem som ska erkännas som rättslig förälder.³ Det är en svår bedömning. Vad är det som bör läggas till grund för rättslig status som förälder för att barnets bästa ska främjas på bästa sätt? Är det biologiskt släktskap, samtycke, samlag eller äktenskapet? Om det är barnets bästa som ska tillgodoses och vara ledstjärnan i fastställande av familjerättslig status, föräldraskap, borde andra hänsyn än konceptionstekniska beaktas. Viljan att bli förälder är naturligtvis en väsentlig del i bedömningen, det är trots allt en bra förutsättning och garanti för att personen i fråga kommer att tillgodose barnets behov. Det krävs däremot en mer omfattande bedömning där betydelsen av det biologiska släktbandet inte försummas. Det är svårt att väga dessa aspekter mot varandra och avgöra vilket ska få väga tyngre.⁴

Den genetiska utvecklingen öppnade upp nya dörrar för möjligheten till familjekonstellation och hjälpt till att uppfylla mångas dröm om att skaffa barn. Detta framsteg ger även upphov till genetiska, biologiska, rättsliga och sociala föräldraskap. En annan problematik som dök upp med denna utveckling är att barnets rättigheter ställs i relation till de vuxnas, föräldrarnas intressen.⁵

1.1.Syfte

Syftet med uppsatsen är att utreda och analysera huruvida barnets rättigheter inklusive principen om barnets bästa och dess rätt att få vetskap om sitt ursprung beaktas i stadgarna gällande homosexuellas rätt till assisterad befruktning på ett sätt som är förenligt med såväl FN:s barnkonvention som

¹ www.rfsl.se (2009-02-17)

² Agell 2004 s. 17 f.

³ Singer, SvJT 2002 s. 377

⁴ A.a s. 385

⁵ Ryrstedt, SvJT 2003 s. 554 f.

svenskt rätt. Målet är att beskriva dagens rättsläge gällande homosexuellas rätt till assisterad befruktning. Jag vill klarlägga dessa reglers lydelse och undersöka hur de har vuxit fram och vilka intressen som har fått dominera vid lagstiftningen. Vilka är rekvisiten vid fastställande av föräldraskap, hur har dessa regler anpassats till samhällsutvecklingen och hur lagstiftaren värnar i dessa sammanhang om barnets intresse med beaktande av FN:s barnkonvention?

Frageställningarna som ska ge stöd i strävan efter att nå uppsatsens syfte är:

- Vilka rättigheter har homosexuella till assisterad befruktning och därmed till att skaffa barn och familj? Hur lyder de relevanta reglerna om fastställelse av föräldraskap?
- Överensstämmer regleringen om assisterad befruktning gällande homosexuella par med barns rättigheter och med det som anses ligga i linje med principen om barnets bästa och barnets rätt att känna till sitt ursprung enligt svenskt rätt samt FN:s barnkonvention?
- Vilka olika intressenter kan identifieras i lagen om assisterad befruktning och vilka intressen favoriseras?
- Är det vuxnas rätt till barn eller barns rätt till vuxna som fick bli utslagsgivande i lagen om homosexuellas rätt till assisterad befruktning?

1.2. Metod och material

Jag valde att arbeta med den traditionella rättsdogmatiska metoden vilket är en passande juridisk arbetsmetod⁶ för att klarlägga den gällande rätten om homosexuellas rätt till assisterad befruktning, om barnets rättigheter samt om fastställelse av föräldraskap.

Det rättsdogmatiska tillvägagångssättet kompletterade jag med metoden för normativa grundmönster, för att kunna göra en djupare utredning och analys om huruvida homosexuellas och andra aktörers intressen av assisterad befruktning sammanfaller med barnets rättigheter enligt den svenska rätten och FN:s barnkonvention. Normativa grundmönster kan definieras som ett normativt eller socialt fält där olika poler aktualiseras med olika intressen som försöker dra åt sig den rättsliga regleringen det vill säga där juridiken rör sig. Därför lämpar sig den normativa metoden väl och fyller en viktig funktion i promemorians strävan att jämföra och analysera olika intressen gällande homosexuellas rätt till assisterad befruktning. Det är flera väsentliga intressen som ställs mot varandra, dels de vuxnas och samhällets intresse, nämligen de homosexuellas och donatorns rätt till privat- och familjeliv, och dels barnets rätt att känna till sitt ursprung och principen att deras bästa alltid ska beaktas. Metoden möjliggör att hänsyn tas till de faktiska samhällsförhållanden, samhällets förhållningssätt, moraliska traditioner och mänskliga värderingar samt att två olika intressen ställs mot

⁶ Sandgren, Om empiri och rättsvetenskap, Del 1, s. 727 f.

varandra.⁷ Inom ramen för de två ovan nämnda metoderna har jag även tagit med viss statistik som komplement i min redogörelse för de aktuella rättsförhållandena. I syfte av att få en mer djupgående analys har jag som komplement till metoden normativa grundmönster valt att lyfta fram och baka in ett summariskt barnperspektiv, donatorperspektiv, föräldraperspektiv och samhällsperspektiv i arbetet.

Ett översiktligt historiskt perspektiv valde jag att anlägga för att illustrera hur lagreglerna har vuxit fram genom åren och placera den familjerättsliga regleringens utveckling om assisterad befruktning, om homosexuellas rättigheter och om barns rättigheter i en vidare kontext. Vid sidan av uppsatsens primära metoder valde jag att anlägga den historiska vyn⁸ för att använda det som stöd i analysen, om samhällets och lagstiftarens syn på de vuxnas rätt till privat- och familjeliv och principen om barnets bästa.

Källorna som används i denna del är de klassiska för den rättsdogmatiska metoden, nämligen lagtext, konventionstext, förarbeten, rättspraxis och doktrin, där jag eftersträvar att på ett intressant och pedagogiskt sätt redogöra för läsaren om bestämmelser, lagregler och dess förarbeten.⁹ Vissa av dessa källor, till exempel RFSL, är bristfälliga eftersom de endast belyser en sida av problematiken och därmed inte ger någon helhetsbild. RFSL är en organisation som företräder de homosexuellas rättigheter och därför förespråkar det som är bäst för de homosexuella. Jag har försökt att presentera en objektiv bild av problematiken som uppsatsen behandlar gällande de homosexuellas rätt till assisterad befruktning i förhållande till principen om barnets bästa. Jag redogjorde för flera inblandade intressenters perspektiv och hade som ambition att framhålla en neutral bild för att läsaren själv ska kunna skapa kritiska åsikter om rättsläget och dra sina egna slutsatser. Självfallet har jag också diskuterat och framfört mina egna synpunkter och slutligen min ståndpunkt och konklusion.

Det är viktigt att nämna att vissa av doktrinerna och förarbetena har några år på nacken. Dessa skrifter har däremot fortfarande en stor relevans i sammanhanget. Rättsläget gällande de homosexuellas rätt, speciellt till assisterad befruktning, har haft en betydande frammarsch. Det har hänt otroligt mycket inom området de senaste åren. En del av doktrinen som jag har använt mig av skrevs innan de senaste lagändringarna men är av vikt för helheten. Den visar på rättsutvecklingen inom området, på lagstiftarens resonemang samt på samhällets attityd till homosexuella. Det gällande förarbetet har också några år på nacken eftersom förarbetet till GenL är detsamma som förarbetet till gamla InsemL och BefrL, då de gamla lagarnas bestämmelser har överförts till GenL utan större justeringar. Vi kan visserligen bevittna en ständig utveckling och uppdatering av rättsregler även gällande barns rätt, men denna är mer successiv.

⁷ Ryrstedt 1998 s. 17 ff.

⁸ Sandgren, Om empiri och rättsvetenskap, Del 1, s. 739

⁹ A.a.

Det är viktigt att inse att även om författaren till doktrinen har haft det som ambition att vara neutral och objektiv i sina framställningar, färgas texten många gånger av en viss subjektivitet.

1.3. Disposition och avgränsning

Arbetet inleds med en presentation av uppsatsens syfte och frågeställningar. Avstampet görs sedan i redogörelsen för den svenska regleringen gällande homosexuellas rättigheter, främst deras rätt och möjlighet att skaffa gemensamma barn genom assisterad befruktning. Denna del inkluderar insemination och assisterad befruktning utanför kroppen. Fastställande av föräldraskap är också väsentligt i detta sammanhang. Presentationen av fastställande av faderskap samt moderskap inkluderar en deskription av praxis som illustrerar rättstillämparens tolkning av lagar.

Presentationen av barnets rättigheter enligt FN:s barnkonvention och enligt svensk rätt får ett omfattande utrymme i arbetet. Beskrivningen inkluderar hur dessa lagar och konventioner samt dess bakomliggande värderingar har vuxit fram genom decennierna. Det finns en beskrivning av hur begreppet barnets bästa tolkas i såväl svensk rätt som i FN:s barnkonvention samt huruvida dessa regler anses inkludera barnets rätt till att få vetskap om sitt ursprung. Begreppet klargörs i syfte att ge läsaren en bättre förståelse och grund för vidare analys av huruvida homosexuellas rätt och möjlighet att skaffa barn genom assisterad befruktning överensstämmer med barnets rättigheter. Analysdelen gestaltar de olika intressenterna som aktualiseras i ämnet, nämligen de homosexuella, könscellsdonatorer, samhället och barnet och utreder närmre intressen som kan identifieras. Avslutningsvis knyts redogörelsen för de olika regelsystemen ihop i en slutsatsdel om huruvida principen om barnets bästa beaktas i lagen om homosexuellas rätt till assisterad befruktning på ett tillfredställande sätt med hänsyn till svenskt rätt och FN:s barnkonvention.

Uppsatsens omfattning är begränsad och för att inte riskera att förlora den röda trådet i arbetet, begränsade jag mig till den rättsdogmatiska metoden tillsammans med metoden om de normativa grundmönstren som jag ansåg vara lämpligaste metoder och tjänar bäst uppsatsens frågeställning och syfte. Vidare har jag använt mig av ett översiktligt historiskt perspektiv för att främja helhetsperspektivet i uppsatsen. De valda metoderna bedömde jag vara bäst lämpade i uppsatsen utifrån mitt syfte och frågeställningen.¹⁰

Jag behandlade, i ett tidigare arbete, temat homosexuellas rätt att adoptera barn samt huruvida denna rätt överensstämmer med barnets rättigheter och dess bästa enligt svensk rätt och FN:s barnkonvention. Jag fann ämnet väldigt intressant och min nyfikenhet för de homosexuellas rätt till familjebildning i relation till barnets intresse väcktes ytterligare.

¹⁰ Sandgren Om empiri och rättsvetenskap, Del II, s. 9

Stadgarna om de homosexuellas rätt och möjlighet till att skaffa barn genom assisterad befruktning står uppställda mot principen att barnets bästa ska komma i främsta rummet samt barnets rätt att känna till sitt ursprung. Problematiken är väldigt laddad. Personligen hade jag gärna tittat på ämnet i en vidare dimension och jämfört de homosexuellas rätt till privat- och familjeliv, inklusive rätten till barn, med de heterosexuellas rätt till detsamma. Utredningen skulle då ha ägnats åt en djupgående analys av denna jämförelse med beaktande av alla hithörande internationella konventioner och regleringar kontra barnets rättigheter och principen om barnets bästa i samtliga relevanta hänseenden.

2 Homosexuellas rätt till familj

En av de grundläggande mänskliga rättigheterna enligt svensk rätt är just rätten till familj och möjligheten att skapa en familjekonstellation som passar ens individuella preferenser. Homosexualitet har successivt nått en bred acceptans i vårt samhälle som strävar efter individuell frihet och mångfald där alla får plats med sina unika personligheter och behov.

Möjligheten att skaffa barn är fortfarande grunden för den sociala och ekonomiska tryggheten. Det hävdas att dagens svenska medborgare bevitnar en successiv förskjutning från gemenskapstänkande till individuelltänkandet. De flesta av oss har en önskan att skaffa barn och föra sina gener vidare. Ofrivillig barnlöshet upplevs av de flesta människor som ett medicinskt och socialt problem.¹¹

Det kan anses vara ett allmängiltigt synsätt att ett barn har rätt till två föräldrar. Däremot är det mer diskutabelt huruvida barnet äger rätt till flera föräldrar på så sätt att de genom vetskap om sitt ursprung får kännedom även om sina genetiska respektive biologiska föräldrar. Denna rätt måste sättas i relation till de rättsliga och sociala respektive de biologiska och genetiska föräldrarnas intresse. Hänsynen till dessa tre olika intressen har krävt en svår balansgång för lagstiftaren. De rättsliga och praktiska ansvarsreglerna för barnet tillsammans med familjerättsliga regler om egendomsförhållanden vilar på intresset av att fastställa ett rättsligt föräldraskap. Detta intresse är viktigt utifrån både barnets, men även samhällets, perspektiv. Intresset av privat- och familjeliv kan identifieras hos föräldrarna, medan intresset av att få vetskap om sitt ursprung kan tillskrivas barnet, vilket är väldigt långtgående i Sverige.¹²

2.1 Homosexuellas rättigheter

Innan år 1944 var homosexuella förbindelser straffbelagda i Sverige. Det var först när lagen om ogifta sambors gemensamma bostad antogs år 1973 som lagutskottet uttalade att samlevnad mellan parter av samma kön är en fullt accepterad samlevnadsform. Fyra år senare avskaffade Socialstyrelsen homosexualitet som sjukdomsbegrepp. Det skulle dock dröja till år 1987 innan förbud mot att diskriminera homosexuella infördes¹³ och sambolagen kom att omfatta även homosexuella sambos.¹⁴ När lagen om registrerat partnerskap (1994:1117) infördes 1995 kunde homosexuella par som lät

¹¹ Ewerlöf, Sverne, Singer 2004 s. 135

¹² Ryrstedt, SvJT 2003 s. 555

¹³ www.rfsl.se (2009-02-17)

¹⁴ Lagen om homosexuella sambor (1 987:813)

registrera sig som partners erhålla en stor del av de rättigheter som gäller för gifta heterosexuella par.¹⁵

År 2003 infördes i grundlagen förbud mot hets mot folkgrupp på grund av sexuell läggning och diskrimineringsförbudslagen utvidgades så att den omfattar tillhandahållande av varor, tjänster och bostäder. Sverige fick även en sambolag som gäller både för samkönade och olikkönade par. Diskrimineringslagen stärktes ytterligare under år 2005 och år 2006 och det förbjöds diskriminering som har samband med sexuell läggning inom det sociala området, det vill säga socialtjänsten, socialförsäkrings-systemet, A-kassan och hälso- och sjukvården. I syfte att stärka homosexuellas familjekonstellation infördes år 2006 även lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever som lever med homosexuella föräldrar.

Den nuvarande PL är en relativt kort lag eftersom den hänvisar i stor utsträckning till Äktenskapsbalken. Två personer av samma kön får enligt PL 1 kap 1 § registrera sitt partnerskap. Äktenskap och partnerskap får rättslig verkan som statusförhållande genom att en vigselförrättare eller registreringsförrättare utför ceremonin. Den största skillnaden är dock egentligen terminologin, eftersom rättsverkningarna av äktenskap och partnerskap är i princip desamma, enligt huvudregeln i PL 3 kap 1 §.¹⁶ Det kan nämnas att när PL trädde i kraft 1995 undantogs registrerade partners från möjligheten att gemensamt adoptera barn. Detta undantag slopades år 2003 då den nya sambolagen, som är könsneutral i sin utformning, tillkom och likställde homosexuella sambos med heterosexuella. Sambol 1 § ”med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll”.

2.2 Homosexuella pars rätt att skaffa barn

Homosexuellas rättsliga möjlighet att skaffa barn uppmärksammades först på 1980-talet då en utredning ägde rum om homosexuellas rättigheter samt deras acceptans i samhället. Utredningen gick ut på att kartlägga homosexuellas situation i samhället. Det konstaterades att många barn levde med homosexuella föräldrar, men socialt var det inte riktigt accepterat med homosexuella familjeförbindelser.¹⁷ Kärlek ansågs bara kunna existera mellan en kvinna och en man, medan homosexuella relationer endast sågs som sexuella förbindelser, som det dessutom fanns en rad olika fördomar mot.¹⁸ Denna uppfattning bekräftades från samhällets och rättstillämparens sida bland annat genom Regeringsrättens fastställelse av Socialnämndens beslut att vägra medgivande, enligt 25 § SoL, för homosexuella par att

¹⁵ Agell 2004 s. 270

¹⁶ Agell 2004 s. 272

¹⁷ SOU 1984:63 s. 21 ff.

¹⁸ SOU 1984:63 s. 21

adoptera utländskt barn. Regeringsrätten var liksom underinstanserna enig om att barnets bästa skulle sättas i fokus.¹⁹ Utredningen var överens om att den rättsliga skillnaden som fanns gällande homosexuellas och heterosexuellas par förmåga att ge ett barn en god uppfostran inte var sakligt motiverad.²⁰

År 1999 tillsatte regeringen Kommittén om barn i homosexuella familjer, som på nytt skulle utreda förhållandena för barn till föräldrar i homosexuella relationer och ta ställning till rättsliga skillnader mellan homosexuella respektive heterosexuella par. Kommittén skulle ta ställning till huruvida en lagändring, om homosexuellas rätt till barn, var aktuell med beaktande av bland annat barnets bästa, homosexuellas rättigheter, allas jämlikhet inför lagen, rättssäkerhet och samhällsmoral.²¹ Det konstaterades återigen att barn som växte upp i homosexuella familjer har funnits länge²², bland annat på grund av att den ena parten redan hade barn från en tidigare heterosexuell relation. Fenomenet var alltså inte helt nytt i samhället, men ändå väldigt ovanligt och sett med skeptisk inställning från många rättsaktörer. Många menade att registrerade partners inte är lämpliga föräldrar eftersom varje barn behöver uppfostras av både en far och en mor.²³

Kommittén kom fram i betänkandet från 2001 ”barn i homosexuella familjer”, precis som vid propositionen år 1984, att det inte finns någon saklig grund för rättsliga skillnader beträffande homosexuella och heterosexuella par potential och möjligheter att bli föräldrar genom adoption eller assisterad befruktning. Det finns ingen anledning att hålla fast vid den traditionella uppfattningen att ett barn måste ha och behöver två föräldrar av olika kön. Betänkandet avvisade vikten av att barnet måste ha en mor och en far för att kunna utvecklas psykiskt och fysiskt normalt. Det viktiga framhölls vara att det är ett par som uppfostrar barnet. Kommittén föreslog en lagändring om att även homosexuella par ska få rätt till adoption och assisterad befruktning i linje med det som gäller för heterosexuella par. En tydlig strävan kunde ses i betänkandet att åstadkomma en könsneutral reglering som ansågs skulle tyda på tidsenlig syn på föräldraskapet som dessutom sätter barnets intresse i fokus. Det medgavs att det inte alltid är bäst för barnet att inte få tillgång till en far. Betänkandet saknade däremot en djupare utredning och diskussion om vad som kan anses vara barnets bästa gällande föräldraskap i homosexuella familjer, vilket hade varit värdefullt med tanke på att ämnet ansågs vara kontroversiellt.²⁴ Regeringen och kommitténs slutsats var att barn med homosexuella föräldrar utvecklas psykologiskt och socialt på liknande sätt som barn med heterosexuella föräldrar. Båda föräldrars förmåga att ge barn god omsorg och omvårdnad bedömdes likvärdigt. Visserligen kan under barnets uppväxt konflikt uppstå

¹⁹ RÅ 1993 ref. 102

²⁰ SOU 1984:63 s. 73 ff

²¹ Prop. 2001/02 s. 11 och s. 123

²² Enligt uppgifter fanns på slutet av 1990-talet cirka 40 000 barn som levde i homosexuella familjer. Singer 2000 s. 32

²³ Prop. 2001/02 s. 17 ff.

²⁴ Singer, SvJT 2002 s 378 ff. och s. 387

som är relaterad till föräldrarnas sexuella läggning men barn som växer upp i en trygg och kärleksfull miljö har goda förutsättningar att hantera dessa konflikter och kriser.²⁵

Fördomarna mot homosexuella parrelationer har idag luckrats upp i betydande omfattning. Till exempel har kyrkan som tidigare haft en starkt negativ attityd till homosexuella par, på senare år menat att möjligheten för homosexuella par att vigas i kyrkan skall prövas i varje enskilt fall.²⁶ Samhällets ökade positiva förhållningssätt bekräftas även av undersökningar som visar att unga är mer positiva än negativa när det gäller registrerade homosexuellas rätt att skaffa barn.²⁷

Kritik har riktats mot lagstiftarens resonemang om huruvida principen barnets bästa kan anses kunna bli tillgodosedd i homosexuella familjer, gällande lagen om homosexuellas rätt till adoption och assisterad befruktning. Grunden för kritiken var det vaga och bristfälliga forskningsunderlaget som lagstiftaren lutar sig mot i sina resonemang och slutsatser i lagförarbeten. Forskningen i frågan om barn i homosexuella familjer tillämpade ett begränsat urvalsmaterial, vilket gör att dess pålitlighet med fog kan ifrågasättas.²⁸

²⁵ SOU 2001:10 s. 15

²⁶ www.svenskakyrkan.se (2009-03-03)

²⁷ SOU 2 001:10 s. 280

²⁸ "Does the sexuall oriantation of parents matter?", Judith Stacey och Timothy J. Biblartz, American Sociological Review, april 2001, volym66, s.159-183

3 Assisterad befruktning

Assisterad befruktning är en sammanfattande benämning på metoder att åstadkomma befruktning utan samlag genom medicinskt ingrepp där ägg och spermier hanteras utanför kroppen. Från början var det heterosexuella par som kunde få hjälp för ofrivillig barnlöshet med hjälp av denna metod. Under de senaste åren har även homosexuella efterfrågat möjligheten att de ska få tillgång till assisterad befruktning på samma villkor som heterosexuella får.²⁹

En av lagstiftarens ledstjärnor i utformningen av lagen om assisterad befruktning var barnets intressen och rättigheter samt principen om barnets bästa. Lagstiftaren lade tyngdpunkten vid utformningen av regleringen som behandlar fall där den rättsliga och det genetiska föräldraskapet inte överensstämmer. Samhället har ett viktigt ansvar i att garantera att alla barn växer upp i en bra uppväxtmiljö där deras behov av fysisk och psykisk natur tillgodoses. Detta ansvar ska beaktas vid tillåtande av att skaffa barn. Samhället har även ansvaret att tillförsäkra barnet en rätt till kännedom om sitt ursprung.³⁰

3.1 Bakgrund

Lagstiftningen gällande assisterad befruktning började utvecklas i Sverige under 1960-talet. Givarinsemination har existerat sedan 1920-talet. Från början var syftet med metoden och lagstiftningen att hjälpa par som inte kunde skaffa barn på ett naturligt sätt. Lagstiftningen var alltså till för uteslutande heterosexuella par som var barnlösa. År 1947 tillsattes en rättslig och medicinsk utredning som så småningom ledde till ett betänkande år 1953, men ingen lag. 1981 tillsattes en ny utredning som hade för uppgift att kartlägga förekomsten och utsträckningen av givarinsemination.³¹

Betänkandet³² som inkluderade regler om hur givarinsemination skulle bedrivas samt regler gällande fastställande av faderskapet i dessa sammanhang kom 1983. Detta vidareutvecklades till lagen (1984:1140) om insemination, InsemL, som trädde ikraft 1 mars 1985. I och med att lagen föreskrev att endast de allmänna sjukhusen fick utföra insemination, kunde man se en tydlig minskning av antalet inseminationer. Tidigare hade även privata gynekologer utfört inseminationer. Denna regel stiftades för att minska risken för HIV-smitta men det medförde även att de donerade spermernas kvalitet och funktionsförmåga förbättrades.³³

²⁹ Ewerlöf, Sverne, Singer 2004 s. 136

³⁰ Ewerlöf, Sverne, Singer, 2004 s. 146 f. och Ds 200:51 s. 30 ff

³¹ Saldeen 2001 s. 144 f.

³² SOU 1983:42 Barn genom insemination

³³ Singer 2000 s. 310 ff

Metoden att befrukta ägg utanför kroppen började utvecklas något senare. Det var först 1978 som ett forskarpar för första gången lyckades åstadkomma ett barn med hjälp av metoden. I Sverige dröjde det till år 1982, då första barnet avlades på detta sätt i Göteborg. Strax därefter började rättsregler kring assisterad befruktning utanför kroppen ta form. År 1985 kom betänkandet³⁴ som senare resulterade i lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen, BefrL, som trädde i kraft 1 januari 1989. Lagen tillät befruktning utanför kroppen endast i parförhållanden med parets egna könsceller. Äggdonation samt befruktning utanför kroppen med donerad sperma var inte lagenligt, eftersom det ansågs vara en alltför stor manipulation av den mänskliga livsprocessen för att kunna accepteras. Dessutom togs hänsyn till ett barnperspektiv och vad det skulle innebära för barnet att utvecklas i en annan kropp än den som levererat ägget. Dessa värderingar förändrades så småningom. Medicinetiskrådet som startade en utredning på regeringens begäran föreslog i sitt utlåtande 1995 att äggdonation skulle tillåtas. Detta förslag lades till grund för den lag som den 1 januari 2003 trädde i kraft och som innebär att i dagens Sverige är både sperma och äggdonation tillåtet.³⁵

Reglerna om insemination som fanns i InsemL och reglerna om befruktning utanför kroppen som stadgades i BefrL finns idag att hitta i lagen (2006:351) om genetisk integritet m. m. som trädde i kraft år 2006.

3.1.1 Assisterad befruktning för homosexuella

I utredningen som gjordes innan InsemL kom, år 1984, diskuterades vilka som skulle få rätt till lagenlig assisterad befruktning. Lagstiftaren kom fram till att endast heterosexuella makar skulle omfattas av rättssystemet, eftersom barnet behöver en kvinnlig och en manlig förebild för att få en psykiskt och fysiskt god uppväxt.³⁶

Det var först i betänkandet år 2001³⁷ som, det föreslogs att lesbiska par som är sambos eller registrerade partners skulle få tillgång till assisterad befruktning.³⁸ Det konstaterades att det redan fanns ett antal barn som levde med homosexuella föräldrar. Dessa har alltså två mammor eller två pappor och hade kommit till genom privat assisterad befruktning. Dessa barn var lika hälsosamma mentalt och fysiskt som de barn som växte upp i heterosexuella familjer. Socialt kunde inte heller påvisas några negativa konsekvenser förutom att barnen som levde med homosexuella föräldrar hade starkare band till föräldrarna än vad genomsnittet hade i heterosexuella familjer. Utredningen kom fram till att möjligheten till lagenlig assisterad befruktning på offentliga sjukhus skulle erbjudas även homosexuella. Det fanns viss tveksamhet kring huruvida avsaknaden av en fadergestalt kunde

³⁴ SOU 1985:5 Barn genom befruktning utanför kroppen

³⁵ Ewerlöf, Sverne, Singer 2004 s.137 f.

³⁶ SOU 2001:10 s. 208

³⁷ SOU 2001:10 Barn i homosexuella familjer

³⁸ Ewerlöf, Sverne, Singer 2004 s. 155

leda till några skador. Fördelarna med lagändringen ansågs emellertid vara övervägande, eftersom detta bland annat skulle garantera en bättre möjlighet för samhället att bistå barnen som tillkom genom assisterad befruktning och ge dem möjligheten att få vetskap om sitt ursprung.³⁹

Utredningen från år 2001 ledde inte till någon lagändring eftersom många av remissinstanserna samt lagstiftaren var skeptiska och tyckte att det behövdes ytterligare utredning⁴⁰ i frågan.⁴¹

Den nya utredningen år 2004 koncentrerade sig främst på fastställandet av föräldraskap vid assisterad befruktning i homosexuella familjer. Förslaget innebar att sambon eller partnern till kvinnan som födde barnet automatiskt skulle anses vara barnets moder om hon samtyckte till den assisterade befruktningen och befruktningen skedde lagenligt.⁴² Barnet ska alltså genom fastställelsen få två mödrar. Ett barn som tillkommer utanför ramen för dessa bestämmelser, det vill säga genom privat assisterad befruktning ska få föräldraskapet fastställt på traditionellt sätt.⁴³

3.2 Insemination

Innan InsemL trädde i kraft förekom privata givarinseminationer. Ett viktigt syfte med lagen var just att komma åt okontrollerade inseminationer och skapa en öppenhet kring det. Genom en öppen inseminationsverksamhet kunde barnets bästa och dess intresse skyddas. Lagen som även stadgade förbud mot spermadonatorns möjlighet att vara anonym ledde till att antalet givarinseminationer sjönk kraftigt. Före lagens ikraftträdande uppgick antalet barn födda efter givarinsemination till cirka 200 om året, medan efter lagändringen år 1985 och fram till 1989 var det totalt cirka 200 barn som tillkom. Det kan vara intressant att uppmärksamma att Sverige var det första landet i världen som införde en lagreglering som inte tillåter att spermadonatorn är anonym.⁴⁴ InsemL ersattes av GenL som reglerar insemination i sitt 6 kapitel. Bestämmelserna i GenL är i huvudsak överflyttade från InsemL utan större justeringar.⁴⁵

Insemination är, enligt definitionen i GenL 1 kap 5 §, en befruktningsmetod som går ut på att spermier införs i en kvinna på konstlad väg. Inseminationsreglerna omfattar både make- och givarinsemination. Makeinsemination innebär att en kvinna som är gift eller sambo befruktas med sin partners spermier, medan med givarinsemination menas ett ingrepp där kvinnan befruktas med sperma som härstammar från någon annan än hennes make, sambo eller registrerad partner.⁴⁶ Inseminationsmöjligheten är

³⁹ SOU 2001:10 s. 332 ff.

⁴⁰ DS 2004 :19 Föräldraskap vid assisterad befruktning för homosexuella

⁴¹ Ewerlöf, Sverne, Singer 2004 s. 155

⁴² DS 2004 :19 s. 47 ff.

⁴³ Ewerlöf, Sverne, Singer 2004 s. 156

⁴⁴ Saldeen 1996 s. 270 f.f.

⁴⁵ Karnow GenL not 29 (2009-01-20)

⁴⁶ Saldeen 2001 s. 143 f.

begränsad enligt lagen till fall där kvinnan är gift, sambo eller registrerad partner. För att lagenlig insemination ska äga rum krävs att kvinnans livskamrat skriftligen samtycker till ingreppet. Detta fastställs i GenL 6 kap 1 §. Detta motiveras av lagstiftaren utifrån ett barnperspektiv och intresset att fastställa det rättsliga föräldraskapet.⁴⁷ Paragrafen stadgar även att lagen gäller även registrerande partners⁴⁸ och hänvisar till PL.

Den lagenliga möjligheten till insemination med sperma från en annan man än den som kvinnan lever med stadgas i GenL 6 kap 2-4 § §. En läkares godkännande krävs för att ingreppet ska äga rum. Detta bör ske vid ett allmänt sjukhus om inte socialstyrelsen har gett tillstånd till att ingreppet kan utföras vid annan vårdinrättning. Insemination ska utföras endast om det kan antas att det blivande barnet kommer få en god uppväxt. Den ansvarige läkaren ska utföra ett ingående lämplighetsutredning där de medicinska, psykologiska och sociala förhållandena bedöms.⁴⁹

En viktig del i förfarandet är att spermagivarens uppgifter ska antecknas i en särskild journal och ska bevaras i minst 70 år, enligt GenL 6 kap 4 §. Vidare enligt samma paragraf får inte sperma användas från en avliden person. GenL 8 kap 1 § stadgar om vidare möjligheter att överklaga socialstyrelsens beslut som kan göras av behörig person hos allmän förvaltningsdomstol.

Det stadgas i GenL 6 kap 7 § att man inte får föra in fryst sperma i Sverige utan Socialstyrelsens tillstånd. Det är ur ett barnperspektiv viktigt att barnet, när hon eller han har nått en tillräcklig mognad har den i GenL 6 kap 5 § stadgade möjligheten att ta del av de uppgifter om spermagivaren som har antecknats i sjukhusets särskilda journal. Socialnämnden är skyldig att på barnets begär hjälpa till att skaffa fram uppgifter om könscellsdonatorn.

En vital anledning till att barn ska få reda på vem som är deras genetiska föräldrar är den psykologiska aspekten som bidrar till barnets utveckling av identitet. I förarbeten betonar lagstiftaren vikten av att barnet ska få veta att han eller hon är avlad genom assisterad befruktning och vem de biologiska föräldrarna är precis som vid adoption. Detta för att barnet ska garanteras en balanserad och harmoniskt utveckling samt för att kunna bota barnet från eventuella ärftliga sjukdomar.⁵⁰ En person som vill donera ägg eller spermie ska visa på en sådan mognad och medvetenhet att hon eller han kan handskas med situationen att barnet kan söka upp henne eller honom senare i livet.⁵¹

Uppgifter om könscellsdonatorns identitet som finns nedtecknade i sjukhusets särskilda journal är sekretessbelagda. Rätten och barnet som har avlats genom assisterad befruktning är de enda som har rätten att få tillgång

⁴⁷ Ryrstedt, SvJT 2003 s. 556 ff.

⁴⁸ Lagändringen innebärande att lagen gäller även registrerade partners trädde i kraft år 2005.

⁴⁹ SOU 1983:42 s. 56 ff.

⁵⁰ SOU 1983:42 s. 118 ff.

⁵¹ Ewerlöf, Sverne, Singer 2004 s. 150

till dessa upplysningar. Alla som har tillgång till uppgifter om spermagivaren är enligt GenL 6 kap 6 § skyldiga att tillhandahålla dessa för rätten i mål om föräldraskap.⁵²

Den som bryter mot lagen om insemination genom att utföra insemination eller tillhandahålla sperma på ett sätt som inte är förenligt med reglerna riskerar enligt GenL 8 kap 4 § att bli dömd till böter eller fängelse i högst sex månader.

3.3 Befruktning utanför kroppen

Befruktning utanför kroppen är en annan lösning på att skaffa barn. Metoden kallas även för in vitro-fertilisering (IVF). Denna metod har visat sig fungera väl och har inte visat några risker med hänseende till barnets hälsa. Det vanligast formen av denna metod är att en kvinnas ägg tas ut ur hennes kropp, befruktas med hennes makes eller sambos sperma och sedan förs det tillbaka i kvinnans kropp för vidare utveckling.⁵³ Barn som kommer till på detta vis kallas även för provrörsbarn. I Sverige legaliserades äggdonation år 2003, medan det är fortfarande olagligt med embryodonation.⁵⁴

Redan vid förarbetet till lagändringen om legaliserad äggdonation år 2001, betonade lagstiftaren värdet av barns intresse av att få veta om sitt genetiska ursprung. Det fastslogs att barn som avlas genom äggdonation ska kunna efterforska och ta reda på information om sin genetiska förälder precis som vid adoption och spermadonation. Denna rättighet av barn ansågs vara vital att införa i svensk lag för att vara förenlig med barnkonventionen.⁵⁵

Regleringen kring befruktning utanför kroppen finns i GenL kapitel 7 sedan år 2006. Kapitlet som fick i huvudsak samma innehåll som BefrL utan några större justeringar, är uppbyggt på liknande sätt som föregående kapitlet om insemination. Första paragrafen i kapitlet, det vill säga GenL 7 kap 1 §, slår fast att bestämmelserna i kapitlet gällande befruktning av en kvinnas ägg utanför hennes kropp samt införande av ett befruktat ägg i en kvinnas kropp.

Det finns flera risker med IVF ingreppet. Det operativa ingreppet innebär att man med ett instrument tar ut ett eller fler mogna ägg ur en kvinna och befruktas dem utanför kroppen för att sedan föra tillbaka dem in i kvinnans kropp igen. Flera remissinstanser diskuterade att det finns en ökad risk för tvillingsgraviditet i de fallen befruktningen sker utanför kroppen, vilket i sin tur kan leda till flera komplikationer. Remissinstanserna belyser risken för barnets tidiga födelse, missbildningar, neurologiska handikapp med mera. I

⁵² Ryrstedt, SvJT 2003 s. 559

⁵³ Singer 2000 s. 309

⁵⁴ Ewerlöf, Sverne, Singer 2004 s. 141 ff

⁵⁵ Prop. 2001/02:89 s. 23 ff.

syfte att minimera dessa risker valde lagstiftaren att som huvudregel tillåta endast ett befruktat äggs införande i kvinnans kropp.⁵⁶

Bestämmelserna om assisterad befruktning utanför kroppen gäller även homosexuella par, som är sammanboende eller registrerad partner med en annan kvinna. GenL 7 kap 2 § uppställer kriterierna för att någon ska få vara donator av spermier eller ägg, nämligen att donatorn skall vara myndig samt att ett skriftligt samtycke krävs från givaren om att ägget får befruktas eller att spermien får användas för befruktning. Detta samtycke kan återkallas fram tills befruktningen sker, något som är viktigt eftersom med dagens vetenskap kan både ägget och spermien frysas ner och bevaras lång tid innan den används till befruktning.⁵⁷ Regleringen borde enligt viss doktrin gälla även insemination trots att det inte finns någon uttrycklig stadga om det.⁵⁸

Lagenlig assisterad befruktning anses ha ägt rum, enligt GenL 7 kap 3 §, i fall kvinnan i vars kropp det befruktade ägget införs är gift, sambo eller registrerad partner och hennes partner samtyckt till ingreppet skriftligen. Mannen eller kvinnan som samtyckt till assisterad befruktning anses vara barnets rättsliga förälder.⁵⁹

Ingreppet får, enligt GenL 7 kap 4 §, inte utföras utan Socialstyrelsens medgivande, om det inte sker på ett offentligt finansierat sjukhus i landet. Om ägget eller spermier inte härstammar från paret som ska bli med barn får ingreppet äga rum endast vid universitetssjukhus, vilket ska garantera tillförlitlig kontroll, uppföljning och utvärdering av verksamheten.⁶⁰ I dessa fall krävs även en utredning som kartlägger makarnas lämplighet utifrån medicinska, psykiska och sociala duglighet. Lämplighetsprövningen inkluderar parets ålder samt deras fertilitet och utförs bland annat för att gagna barnets perspektiv och garantera att tillstånd inte medges om det inte kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden.⁶¹

Läkaren ska vidare välja ut ägg och spermier som är lämpliga. Han kan välja från givare som liknar den blivande rättsliga föräldern gällande ögonfärg, hårfärg och kroppsbyggnad. Han får däremot inte välja könscell utifrån kriterier som till exempel intelligenskvot, muskelkvalitet eller andra begåvningar. Enligt lagen går det bra att donatorn är någon från familjen, det finns inget uttryckligt som skulle kunna sätta hinder för det. Däremot har Socialstyrelsen varit skeptisk och försiktig med detta alternativ och tyckt att det bör accepteras endast i undantagsfall eftersom det kan leda till besvärliga psykologiska och sociala konsekvenser.⁶² Den ansvariga läkaren

⁵⁶ Prop. 2001/02:89 s. 26 ff.

⁵⁷ A.a. s. 44

⁵⁸ Ewerlöf, Sverne, Singer 2004 s. 149

⁵⁹ Prop. 2004/05 s. 137 f.

⁶⁰ Det finns möjlighet till befruktning utanför kroppen samt inplantering av befruktat ägg i en kvinnas kropp på privat sjukhus med Socialstyrelsens tillstånd. Karnow not 50-51

⁶¹ Prop. 2001/02:89 s. 61

⁶² Ewerlöf, Sverne, Singer, 2004 s. 149 f.

ska innan han väljer ut någon donator som är släkt eller vän till de blivande rättsliga föräldrarna, se till att alla inblandade får upplysning om eventuella sociala och psykologiska konsekvenser och förvissa sig om att samspelet mellan parterna kommer att fungera och inte vara skadligt för barnet under dess uppväxt.⁶³

Det är enligt GenL 7 kap 6 § inte tillåtet att välja ägg eller spermier från givare som har avlidit, eftersom det enligt forskning finns en risk att barnet skulle psykiskt skadas vid vetskap om att den biologiska föräldern var död vid befruktningen. Detta för att värna om en humanistisk människosyn genom att det betonas att ägg- och spermiedonation ska behandlas med respekt och att det inte är några överlåtbara varor.⁶⁴

Samma paragraf, GenL 7 kap 6 §, stadgar att givarens uppgifter skall antecknas i en särskild journal som skall bevaras i minst 70 år. Lagstiftarens önskan var även här som gällande insemination att säkra barnets intresse av att kunna få reda på sitt biologiska ursprung och kunna träffa sin genetiska förälder.⁶⁵

Barnperspektivet lyser igenom även i nästa bestämmelse, GenL 7 kap 6 §, som säger att barn som har avlats genom befruktning utanför kroppen ska ha rätt att få reda på vem den genetiska föräldern är när han har nått tillräcklig mognad. Här har lagstiftaren valt att sätta ner foten och stärka barns intresse i förhållande till personen som har donerat könsceller precis som i bestämmelserna i GenL 6 kap. Denna rätt går före SekrL 7 kap 1 § om den sekretessen som gäller för personer som berörs av ingreppet gällande befruktning utanför kroppen. Barnets intresse av att få vetskap om sitt ursprung går alltså före donatorns intresse av att få förbli anonym, trots att det till en början framstod som kontroversiellt. Detta ansågs vara lämpligast att gälla både vid insemination och befruktning utanför kroppen samt både gällande ägg- och spermiedonation. Därför ska man vid föräldrarnas lämplighetsbedömning för eventuellt ingrepp gällande befruktning utanför kroppen beakta deras inställning om öppenhet mot barnet om barnets ursprung. Socialstyrelsen ska medverka till att hjälpa föräldrar att berätta själva för barnet om omständigheterna.⁶⁶ Socialnämnden har skyldigheten att hjälpa barnet att få reda på sitt ursprung, enligt GenL 7 kap 6 § 2 st., och bistå barnet att få tillgodogöra sig den information om donatorns identitet som finns antecknat i sjukhusets särskilda journal.

Enligt GenL 7 kap 8 § har den som har uppgifter om donatorns identitet en skyldighet att lämna ut dessa till domstolen om det begärs på grund av ett mål i faderskap eller moderskap. Här genombryts reglerna om sekretess som syftar till att skydda donatorns identitet. Detta för att kunna utreda vem barnets förälder är. Lagrådet påpekade att för att fastsälletsetalan ska fylla en meningsfull funktion krävs att det är fastställt att ägg eller spermier har

⁶³ Prop. 2001/02:89 s. 43 f.

⁶⁴ A.a. s. 44 f.

⁶⁵ Karnow GenL not 54 (2009-01-20)

⁶⁶ Prop. 2001/02:89 s. 45 ff.

donerats samt att, vid fastställelsemål gällande moderskap, det är ovist vem som födde barnet. Dessa omständigheter torde enligt lagrådet aktualiseras ytterst sällan, vilket innebär att skyldighet att lämna ut uppgifter på domstolens begäran borde förekomma endast i speciella fall. Bestämmelsen kommer fylla sin praktiska funktion nästan enbart i mål om faderskap, men även detta borde vara sällsynt förekommande. Barnet ska dessutom ha nått en tillräcklig mognad för att uppgiftsskyldigheten ska kunna aktualiseras.⁶⁷

Enligt SekrL 7 kap 1 § klassas insemination och befruktning utanför kroppen som ”annan medicinsk verksamhet” och omfattas av lagen. Detta innebär att lagen innefattar och därmed sekretessbelägger alla de uppgifter som förekommer vid assisterad befruktning. Sekretessen gäller i förhållande till myndigheter och utomstående. Tystnadsplikten gäller även mellan donatorn och paret som ska bli de rättsliga föräldrarna till det kommande barnet. Donatorn har ingen rätt att få ut uppgifter om barnet som har avlats med hjälp av de donerade könscellerna eller om de rättsliga föräldrarna.⁶⁸

Om Socialstyrelsen inte medger tillstånd till befruktning utanför kroppen kan, enligt GenL 8 kap 1 §, beslutet överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Detta kan göras av makarna som avslagsbeslutet berör.

Den som bryter mot bestämmelserna i GenL 7 kap 3 och 4 § § kan dömas till böter eller fängelse upp till sex månader, enligt GenL 8 kap 5 §.

3.3.1 Surrogatmödraskap

Surrogatmödraskap är ytterligare en möjlig väg för homosexuella par att skaffa gemensamma barn och bli sociala och juridiska föräldrar. Detta är däremot inte lagligt i Sverige eftersom en av parterna i äktenskapet, i samboskapet eller i partnerskapet måste vara genetisk förälder till barnet. Vad innebär surrogatmödraskap? Begreppet syftar på en kvinna som blir gravid och föder barn men inte har för avsikt att behålla barnet utan hon föder barnet åt någon annan. Partiellt surrogatmödraskap innebär att surrogatmamman befruktas genom insemination som leder till att hon är både biologisk och genetisk mamma till barnet. Fullständig surrogatmödraskap innebär att man tar ett ägg från en kvinna och en spermie från en man, befruktar ägget och sedan för in det befruktade ägget i en annan kvinna, surrogatmamman, där fostret utvecklas till ett barn.⁶⁹ Metoden som används kallas för provrörsbefrukning eller in vitro fertilisering IVF och befruktningen sker i provrör. Kvinnan som donerar ägget är oftast den som vill bli barnets förälder. Vid fullständigt surrogatmödraskap blir kvinnan biologisk men inte genetisk mamma till barnet. Assisterad befruktning där både ägget och spermier är donerade

⁶⁷ Prop 2001/02:89 s. 49

⁶⁸ A.a. s. 49

⁶⁹ Ewerlöf, Sverne, Singer 2004 s.137 f.

från utomstående, som inte avses att bli de juridiska föräldrarna, kallas embryodonation.⁷⁰

Det är respekten för människovärdet som delvis ligger bakom regleringen att både ägget och spermier inte får vara donerade utan att en av de rättsliga föräldrarna även måste vara genetisk förälder. Det är inte accepterat att objektivisera ägget och spermier samt befruktningsingreppet såtillvida att genom medicintekniskt ingrepp helt ersätta genetiska samband mellan föräldrar och barn i syfte att vuxna ska kunna skaffa barn och familjekonstellation efter egen önskan.⁷¹

Dagens forskning visar inte några tecken på att barn som avlas genom fullständigt surrogatmödraskap skulle fara illa fysiskt. Dessa barns juridiska föräldrar är däremot extra beskyddade. Vidare kan barnet ta psykisk skada av omständigheter och komplikationer som uppstår. Ur ett barns perspektiv anser RFSL att surrogatmödraskap borde vara tillåtet eftersom forskning visar att barn som har tillkommit genom surrogatmödraskap mår lika bra som andra barn. Barnets rätt till att få veta sitt ursprung ska säkerställas även vid surrogatmöderskap precis som vid assisterad befruktning i övrigt.⁷²

Många länder har lagstiftat om surrogatmödrskapet, till exempel: Storbritannien, Israel, vissa delar av Australien, Brasilien, Hong Kong, Ungern, Nederländerna, Sydafrika, Korea, och några stater i USA. Det finns däremot även länder som tillåter surrogatmödraskap men saknar formell reglering kring det, till exempel: Belgien, Grekland och Indien. Sverige tillhör de länder där det inte är tillåtet med surrogatmödraskap, men där det ändå förekommer i viss utsträckning. Inseminationen av en kvinna, som ska bli surrogatmamma, kan äga rum i hemmet och sedan kan partnern till den genetiska föräldern ansöka om närståendeoption. Ett annat sätt är att kvinnan blir gravid genom assisterad befruktning utomlands med syftet att agera som surrogatmamma och efter barnets födsel lämna över barnet till dem som vill bli föräldrar. Även okända kvinnor i utlandet kan fungera som surrogatmamma för par från Sverige.⁷³

RFSL tycker att alla borde ha ”kroppslig autonomi” och det är därför fel av lagstiftaren att begränsa kvinnors rätt att göra vad de vill med sina kroppar. Däremot reflekterar organisationen om risken att surrogatmöderskap skulle påverkas av ekonomiska skäl, det vill säga att kvinnor väljer att ställa upp som surrogatmammor av ekonomiska skäl. Vidare vid partiellt surrogatmödraskap, där mamman även är genetisk förälder till barnet, finns risken att surrogatmamman ångrar sig eftersom det under graviditeten kan utvecklas ett band mellan kvinnan och barnet och hon vill behålla barnet. RFSL stödjer sig i sitt resonemang på en undersökning från England och menar att risken att surrogatmamman ångrar sig knappt är två procent. Organisationen menar att surrogatmammor ska få ångra sig och kunna

⁷⁰ www.surrogat.nu (2009-02-17)

⁷¹ Prop. 2001/02:89 s. 51 f.

⁷² www.rfsl.se (2009-02-17)

⁷³ www.rfsl.se (2009-02-17)

behålla barnet oavsett om det gäller fullständig eller partiell surrogatmöderskap. Paret som vill bli föräldrar ska däremot inte erhålla någon ångermöjlighet, eftersom det inte skulle vara i linje med barnets intresse och dess bästa. Surrogatmamman ska få information om innebörden av proceduren och dess konsekvenser samtidigt ska hon få möjligheten att kunna göra abort.⁷⁴

⁷⁴ www.rfsl.se (2009-02-17)

4 Föräldraskap vid assisterad befruktning

Äktenskap har länge varit den enda socialt accepterade samlevnadsformen, vilket ledde till att en väsentlig distinktion har gjorts mellan äkta och oäkta barn. Äktenskapets starka position kan hänföras förutom till religiösa traditioner även till samhällets intresse av att ha ordning och reda.⁷⁵

Det finns flera olika sorters föräldraskap; rättsligt, socialt, biologiskt samt genetiskt föräldraskap. Det rättsliga föräldraskapet fastställs i enlighet med lagen och är en rättslig konstruktion som innebär att personen anses vara barnets legala förälder. Detta har betydelse gällande olika juridiska rättigheter och skyldigheter som till exempel underhåll, arvsrätt och vårdnad. Det sociala föräldraskapet relaterar till de personer som faktiskt tar ansvar för barnets vård och uppfostran och sammanföll tidigare oftast med det rättsliga föräldraskapet men idag är det annorlunda eftersom barn allt oftare växer upp med styvföräldrar. Genetisk förälder anses vara personen som donerade spermier eller ägget. En kvinna kan vara biologisk moder till ett barn utan att vara dess genetiska mamma om ett donerat ägg har implanterats i hennes livmoder. Utgångspunkten anses vara att det rättsliga föräldraskapet sammanfaller med det biologiska och genetiska föräldraskapet. Det rådet däremot undantag vid assisterad befruktning eftersom i dessa fall åtminstone en av föräldrarna är endast rättslig förälder till barnet men inte genetisk eller biologisk.⁷⁶

Genom att fastställa föräldraskap vid assisterad befruktning garanteras att någon tar ansvar för barnets omsorg, försörjning och uppfostran samt att barnet tillhör en familj i rättslig mening. Vidare främjas barnets möjlighet att få kännedom om sitt biologiska ursprung.⁷⁷ Den rättsliga förälderns identitet fastställs genom dom om dess identitet är oklar. Socialnämnden ska genomföra en utredning men detta med restriktivitet om det kan antas orsaka men eller psykisk påfrestning för barnet eller dess mor.⁷⁸

4.1 Fastställande av faderskap

Av FB 1 kap 6 och 8 § framgår att om det är sannolikt att ett barn avlades genom assisterad befruktning och ingreppet ägde rum med samtycke av kvinnans make eller sambo ska den samtyckande partnern anses vara förälder till barnet. Samtycket gäller oavsett ingreppets lagenlighet och oavsett om samtycket lämnades skriftligen eller muntligen såvida den som lämnade samtycket hade rättslig handlingsförmåga. Samtycke kan återkallas

⁷⁵ Ryrstedt, SvJT 2003 s. 570 f.

⁷⁶ Ewerlöf, Sverne, Singer, 2004 s. 133 och Ryrstedt, SvJT 2003 s. 554

⁷⁷ Ryrstedt, SvJT 2003 s. 554 ff.

⁷⁸ Ryrstedt, SvJT 2003 s. 563 och s. 568 f.

genom att både kvinnan och den ansvariga läkaren underrättas.⁷⁹ Efter samtycke till assisterad befruktning och att barnet har avlats kan inte föräldraskapet hävas.⁸⁰ I fall där barn har avlats genom assisterad befruktning men samtycke saknades kan kvinnans partner föra talan om hävande av föräldraskapspresumtion. Därigenom blir barnet delvis föräldralöst om inte donatorn lämnar en föräldraskapsbekräftelse. Talan om fastställelse av faderskapet kan inte föras mot en könscellsdonator.⁸¹ Rätten ger däremot möjlighet till könscelldonatorn att frivilligt ta på sig föräldraskapet. Detta däremot endast om det inte är redan fastställt genom samtycke från kvinnans partner.⁸²

4.2 Fastställande av moderskap

Äggdonation legaliserades år 2003 och därmed blev det nödvändigt att införa regler om moderskap.⁸³ Tidigare sammanföll det genetiska och det biologiska moderskapet och därmed ansågs det vara självklart att modern var den som födde barnet.⁸⁴

Fastställelse av moderskap regleras i FB 1 kap 7 §. Paragrafen stadgar att kvinnan som föder barnet som tillkommit genom att ett ägg från en donator efter befruktning utanför kroppen fördes in i hennes kropp och som därmed är den biologiska modern till barnet ska anses vara även den rättsliga modern till barnet. Det är alltså den biologiska och inte den genetiska föräldern som anses vara barnets juridiska moder. Den genetiska modern, kvinnan som donerade ägget, knyts inte till barnet varken rättsligt eller socialt utan endast genetiskt. Könscellsdonatorn har alltså inga rättigheter eller skyldigheter gentemot barnet.⁸⁵

FB 1 kap 9 § som trädde i kraft år 2005 stadgar att om assisterad befruktning har utförts i enlighet med GenL och samtycke till ingreppet har inhämtats från kvinnan som var moderns registrerade partner eller sambo samt om med hänsyn till samtliga omständigheter kan konstateras vara sannolikt att barnet har avlats genom assisterad befruktning, skall den som har lämnat samtycket anses vara barnets förälder. Föräldraskapet vinner rättslig giltighet genom bekräftelse eller dom och därmed får barnet två mödrar. Lagstiftaren har diskuterat i förarbetena vad partnern eller sambon till barnets biologiska moder skulle kallas. Några alternativ var mor, medmor och förälder. Slutsatsen blev att en ny förälderrättslig beteckning skulle skapa både praktiska och lagtekniska svårigheter. Det viktiga är att båda föräldrar får en likvärdig föräldraställning.⁸⁶

⁷⁹ Prop. 1984/85:2 s. 20 ff.

⁸⁰ Ewerlöf, Sverne, Singer 2004 s. 146

⁸¹ Karnow FB not. 24 (2009-01-20)

⁸² Ryrstedt, SvJT 2003 s. 558 f. och prop. 2004/05:137 s. 53

⁸³ Saldeen 2001 s. 36 ff.

⁸⁴ prop. 2001/02:89 s. 84

⁸⁵ Ewerlöf, Sverne, Singer 2004 s. 134 och s. 147

⁸⁶ Prop. 2004/05:137 s. 43 f.

Ett framstående rättsfall handlade om att K och hennes man C som gifte sig år 2000 inte kunde få barn och därför genomgick en provrörsbefruktning i augusti 2001 i Finland. K:s könsceller befruktades med C:s spermier utanför kroppen som sedan fördes in i P:s livmoder. P var C:s syster. I maj 2002 föddes N av P. C bekräftade faderskapet och registrerades som far till N i folkbokföringsregistret. K ansökte om att få adoptera N som var makens barn. Mannen som var ensam vårdnadshavare till barnet samtyckte till adoptionen. Tingsrätten biföll K:s talan om adoptionen. Mannen överklagade tingsrättens beslut i samband med skilsmässa om att meddela tillstånd till adoptionen och återkallade sitt samtycke. HD avslag K:s ansökan om adoption. I sitt resonemang hämtade HD stöd från ett rättsfall⁸⁷ från år 1973 som fastslog principen om att erforderligt samtycke skall föreligga vid tidpunkten när adoptionsansökningen prövas. Domstolen ansåg inte att det fanns förutsättningar för att frångå från den tidigare fastslagna principen eftersom den ansågs ligga i linje med det som stadgas i FN:s barnkonvention om adoptionsförfarande i artikel 21. Två justitieråd som var skiljaktiga menade att det inte kan vara förenligt med principen om barnets bästa samt med FN:s barnkonvention, artikel 3, att under de rådande faktiska omständigheterna separera barnet från K genom att avslå ansökan om adoption. K är barnets genetiska moder som N har uppfostrats av. K är N:s moder i alla bemärkelser förutom den rättsliga. Genom att avslå ansökan om adoption riskeras K:s och N:s framtida relation och därför framstår ett krav på samtycke från mannens sida föråldrat. De skiljaktiga menade att avsikten med adoptionsbestämmelserna är att skapa överensstämmelse så långt som möjligt mellan det genetiska samt faktiska föräldraskapet och det rättsliga föräldraskapet samtidigt som barnets bästa beaktas.⁸⁸

⁸⁷ I NJA 1973 s. 62 fastslog HD att ett beslut gällande adoption fattat av underrätten kan upphävas av högre rätt om en förälder, vars samtycke krävs och som tidigare lämnat sitt samtycke, överklagar beslutet och återkallar sitt samtycke.

⁸⁸ NJA 2006 s 505

5 Barns rättigheter

5.1 Barnkonventionen

FN:s barnkonvention antogs år 1989 och präglas av den grundläggande synen att barn är egna individer med egna rättigheter och skyldigheter samt att barn har fullt människovärde. Konventionen ratificerades av Sverige den 21 juni 1990. Svenska domstolar och myndigheter är inte direkt bundna av dess regler, däremot är barnkonventionen folkrättsligt bindande, vilket i praktiken innebär att regeringen är skyldig att se till att Sveriges lagar harmoniserar med konventionen. Detta i sin tur innebär att alla statliga myndigheter ska verka för att uppfylla kraven som är uppställda i konventionen.⁸⁹ Konventionen, som har till syfte att förbättra barns villkor, fastställer att rättigheterna ska gälla för barn över hela världen och i alla samhällen. Grundbudskapet är att barn ska respekteras och dess bästa sättas i centrum. Syftet är att alla barn ska få växa upp under trygga förhållanden som ger möjlighet till ett balanserat liv. Barnkonventionen koncentrerar sig på barnet som individ samt att varje enskilt barns grundläggande rättigheter och behov tillgodoses såväl materiellt och fysiskt som själsligt och känslomässigt. I barnkonventionen slås fyra grundläggande principer fast, som ska beaktas i alla beslut rörande barn. Dessa fyra principer specificerar vad som anses utgöra barnets bästa. Artikel 2 stadgar förbud mot diskriminering, alla barn har rätt till samma rättigheter utan diskriminering eller åtskillnad. Artikel 3 är den som nämns oftast och som stadgar att barns bästa skall komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Barns rätt till liv och utveckling som innebär bland annat att barn har rätt att överleva och utvecklas hittar vi i artikel 6. Rätten till att uttrycka sina åsikter formuleras i artikel 12. Denna artikel innebär att domstolar samt andra myndigheter som behandlar mål eller ärende som rör barn ska låta barnet komma till tals och dess åsikter ska tillmätas betydelse med beaktande av barnets ålder och mognad. Dessa principer ska uppmärksammas och sättas i fokus även gällande beslut om huruvida adoption ska aktualiseras.⁹⁰

Artikel 3 FN:s barnkonvention stadgar att vid alla ärenden och åtgärder som rör barn, oavsett om det vidtas av offentliga eller privata institutioner, skall barnets bästa komma i främsta rummet. Principen härstammar från grundvärderingen att barn har fullt människovärde precis som vuxna och att barn är sårbara och behöver särskilt skydd och stöd.⁹¹ Konventionens utformning har en relativt bred formulering, ”shall be a primary consideration”. Det innebär att även om det är barnets bästa som ska vara vägledande, utesluter det inte möjligheten till att andra personers intresse och rättigheter vägs in och eventuellt väger tyngre. Det ska ske en sammanvägning av olika relevanta intressen och omständigheter i det

⁸⁹ Ewerlöf, Sverne och Singer 2004 s. 197

⁹⁰ Prop 1997/98 s. 6 ff.

⁹¹ SOU 1997:116 s. 22 f.

enskilda fallet. Barnets bästa måste alltså inte vara det utslagsgivande i beslutet.⁹² Begreppet barnets bästa är övergripande och flexibelt utan att någon exakt definition kan fastställas. Det är just denna flexibilitet som ger utrymme för att särskilda omständigheterna i de enskilda fallen kan beaktas.⁹³

5.1. 1 Barnens rätt att känna till sitt ursprung

Principen om barnets bästa inkluderar även en rätt för barnet att få vetskap om sina föräldrar. Om detta stadgas i FN:s barnkonventions artikel 7. Enligt förarbetet var ett viktigt syfte med regleringen att fastställa att ett barn vid adoption får vetskap om vilka dennes biologiska föräldrar är. Det har varit tvetydigt huruvida denna bestämmelse ska anses gälla även barn som avlats via assisterad befruktning. FN:s kommitté om barnens rättigheter har fastslagit att, avsaknad av regler om att barns ska ha rätt till att få vetskap om sitt ursprung strider mot konventionens bestämmelser.⁹⁴

Det är viktigt för människans psykiska hälsa, för att bygga upp en identitet utifrån en barndom och för att uppleva ett sammanhang i livet, att han eller hon känner till sitt ursprung. Denna kännedom ger grund för en livshistoria och förståelse hur dess liv, föräldrarnas liv omgivningens liv hänger ihop. Vetenskap har reflekterat över att ett splittrat och oklart sammanhang av detta får negativa återverkaningar på självbilden. Självbilden kan bli diffus och splittrad. Forskningen fastställer den vitala betydelsen av att alla barn får vetskap om sitt biologiska ursprung oavsett om kunskapen om de biologiska föräldrarna är obehagliga.⁹⁵

5.2 Svensk rätt

I Sverige fanns inte någon egentlig lagstiftning rörande barn före 1900-talet. Synen på barn har förändrats genom tidens lopp, både ideologiskt och rättsligt.⁹⁶ Ett omfattande skydd för barnens rättsställning hade utvecklats i Sverige långt innan barnkonventionen ratificerades. De svenska lagarna var emellertid inte byggda på principen att barn har rättigheter, istället tog lagen sin utgångspunkt i att föräldrar och myndigheter har förpliktelser emot barn.⁹⁷ År 1976 tillsattes en arbetsgrupp, för att utreda barnets rätt och dess legala ställning i samhället samt ta fram ett förslag som stärker deras rättsskydd. Förbudet mot barnaga stiftades och flera olika förslag till nya regler om vårdnad, umgänge och överföring av barn lades fram. Begreppet

⁹² UD info, konventionen om barnens rättigheter, 2006, s. 34

⁹³ Rejmer 2003 s. 120 f.

⁹⁴ SOU 1997:116 s. 136 ff.

⁹⁵ Rädta Barnen, Barnets rätt till båda föräldrarna, 1998 s. 12 ff.

⁹⁶ Rejmer 2003 s. 118

⁹⁷ Ewerlöf, Sverne och Singer 2004 s. 25

barnets bästa som hade funnits även tidigare fick en ny och starkare innebörd, som innebar att barnets behov skulle vara ledstjärnan i frågor som rör barn.⁹⁸

Principen om barnets bästa är en generell princip som lyser igenom hela svenska lagstiftningen. Motsvarigheten till barnkonventionens artikel 3 hittar vi i FB 6:2 a som stadgar att barnets bästa ska vara avgörande i alla fall som berör barn. Till skillnad från artikel 3 i FN:s barnkonvention blir alltså enligt svenskt lag barnets bästa utslagsgivande, utan att någon hänsyn till andra omständigheter och intressen, som inte ligger i linje med vad som är barnets bästa, beaktas.

Barnets psykiska och fysiska behov är inkluderad i begreppet barnets bästa. Det är viktigt att uppmärksamma att visionen om vad som anses vara barnets bästa är föränderlig. Tolkningen i dagens samhälle baseras på objektivt vetenskaplig grund, men påverkas starkt av samhällsutvecklingen och värderingar.⁹⁹ Det är föräldrarna och andra vuxna som definierar begreppet barnets behov.¹⁰⁰ Det är viktigt att barnets bästa fastställs i varje enskilt fall utifrån ett barnperspektiv där beslutsfattaren beaktar individuella omständigheter genom barnets ögon och försöker sätta sig in i dess situation.¹⁰¹ Det ska beaktas att barn behöver kärlek och erkännande på sina egna villkor för att utvecklas positivt. Vidare behöver barn trygghet, stabilitet och kontinuitet i förhållandet till sina föräldrar. Barn har i sina första år, men även senare, ett behov av att utan längre avbrott vara med sina föräldrar för att inte känna sig övergivet och risk för störning i trygghetskänslan ska uppkomma.¹⁰²

Begreppet barnets bästa är en vag formulering, som ger utrymme för olika tolkningsmöjligheter, beroende på beslutsfattarens egen uppfattning. I ”Barnets bästa - från vision till verklighet” har barnombudsmannen gett vägledning om hur begreppet barnets bästa ska tolkas på ett objektivt och rättssäkert sätt. Det ska ske en mångsidig tolkning, där utgångspunkt tas i barnkonventionen. Vidare ska hänsyn tas till samhällsdefinition, lagar, praxis och riktlinjer. Forskning, studier och experters uttalande ska också tas i beaktande tillsammans med anhörigas, vänners och beslutsfattarens uppfattning. Barnombudsmannen betonar barnperspektivet och beaktandet av barnets inställning.¹⁰³ Det ska ske en avvägning mellan vad de vuxna anser är barnets bästa utifrån deras objektiva ramar och vad barnet själv tycker.¹⁰⁴

Barnets bästa gällande barn som lever i homosexuella familjer ska enligt förarbetet fastställas med hjälp av regler gällande barnets bästa för barn som lever i heterosexuella familjer.¹⁰⁵

⁹⁸ Singer 2000 s. 72 ff.

⁹⁹ Dahlstrand 2004 s. 38

¹⁰⁰ Singer 2000, s. 90

¹⁰¹ SOU 1997:116 s. 134 ff. och Prop 1997/98:182 s. 25

¹⁰² Ewerlöf, Sverne och Singer 2004 s. 29 f.

¹⁰³ Dahlstrand 2004 s. 38

¹⁰⁴ Schiratzki 1997 s. 29 ff.

¹⁰⁵ SOU 1997:116 s. 212 f. och SOU 2001:10 s. 313 ff.

5.2.1 Barns rätt att känna till sitt ursprung

Lagstiftningen om assisterad befruktning har föregåtts av livliga diskussioner. Det är ju olika intressen som ställs mot varandra; de vuxnas intresse av att få skaffa barn, spermadonatorns intresse av att förbli anonym och barnets intresse av att få reda på sitt ursprung. FN:s barnkonvention stadgar i artikel 7 att barnets rättigheter inkluderar rätten att få vetskap om sina föräldrar och sitt genetiska ursprung. Denna reglering återspeglas även i svensk rätt. Till en början aktualiserades frågan i samband med adoption eftersom assisterad befruktning inte fanns reglerad.

I samband med lagregleringen om insemination och befruktning utanför kroppen uppmärksammades barnets rätt att få vetskap om sitt genetiska ursprung. Även innan dessa lagar trädde ikraft förekom assisterad befruktning, men det var inte så vanligt och det ansågs önskvärt både från föräldrarnas och barnets perspektiv att barnet trodde att föräldrarna som var vårdnadshavare även var de genetiska föräldrarna. Journalanteckningar hemlighölls eller förstördes. Vid lagregleringen sattes barnets bästa i fokus och det ansågs vara en absolut rätt att få reda på sitt ursprung och det kunde inte anses vara etiskt försvarbart att barnets ursprung hemlighölls och att samhället medverkade till en livslögn. Lagstiftaren fäste vikt vid forskning gällande adopterade barn, nämligen att uppgifter om deras ursprung hade stor betydelse för adoptivbarns utveckling. Lagstiftaren drog paralleller från denna forskning och ansåg det vara befogad att göra liknande bedömning gällande barn som tillkommer genom assisterad befruktning.¹⁰⁶

Visserligen är begreppet barnets bästa flexibelt, men det kan konstateras att principen om barnets bästa kan anses vara tillgodosedd endast om barnets intresse av att få vetskap om sitt ursprung har uppfyllts.¹⁰⁷

Lagstiftaren valde att tydligt markera att barnet skulle ha rätt att få reda på sitt genetiska ursprung när det hade nått mogen ålder. Den mognaden som lagstiftaren syftar till anses inträffa i övre tonåren, men är en individuell bedömning som görs där olika relevanta omständigheter sammanvägts. Det är viktigt att barnet får möjligheten att grunda sitt liv på sanningen om sitt genetiska ursprung.¹⁰⁸ Osäkerhet om sitt ursprung framkallar stressstillstånd.¹⁰⁹

Flera engelska undersökningar tyder på att ett behov av att få veta sitt genetiska ursprung inte automatiskt innebär en önskan om att träffa donatorn eller etablera en relation med denna. Behovet tillfredsställs många gånger endast av att få information om den genetiska föräldern.¹¹⁰ I de

¹⁰⁶ Ewerlöf, Sverne och Singer 2004 s. 150

¹⁰⁷ Singer 2000 s. 381 f. och s. 28 f.f.

¹⁰⁸ Prop. 2001/02:89, s. 23

¹⁰⁹ Saldeen, Barnets rätt till sitt ursprung, 1996 s. 250

¹¹⁰ A.a.

fallen där barnet önskar ta kontakt med donatorn är det sjukhuset eller socialförvaltningen som ska ta kontakt med könszellsgivaren i fråga och höra hur hon eller han ställer sig till en kontakt med barnet. Om donatorn motsätter sig kontakten eller om det kan anses vara olämpligt av någon anledning att barnet tar kontakt med donatorn bör barnet förhindras från att söka upp givaren.¹¹¹

I förarbetena understryks vikten av att föräldrarna skall berätta för barnet att hon eller han har tillkommit genom assisterad befruktning så fort som möjligt med hänsyn till barnets ålder och mognad. Detta är grundförutsättningen för att det ska vara praktiskt möjligt för barnet att kunna söka vidare information om donatorns identitet. Denna information ska däremot inte tvingas på barnet. Lagstiftaren medger att det i vissa situationer kan vara förenligt med barnets bästa att inte få reda på det genetiska identiteten.¹¹² Läkaren som bär ansvaret för det assisterade befruktningen har ett ansvar i att föräldrarna förberetts och ges den information och stöd som behövs för att klara av att berätta för barnet om dess ursprung. Barnombudsmannen (BO) har påpekat vid ett flertal tillfälle att av folkbokföringen borde framgå i fall barnet är avlat genom assisterad befruktning. BO tycker inte att den nuvarande svenska lagstiftningen lever upp till barnkonventionens krav i artikel 7 om att det ska garanteras att barnet ska få reda på sitt ursprung.¹¹³ I förarbetet ansågs det däremot inte vara lämpligt med en sådan åtgärd. Det tycktes inte vara till barnets gagn i en utsträckning som skulle göra insatsen försvarbar. Det är föräldrarna som bör berätta för barnet om dess ursprung främst av anledningen att barnet ska kunna upprätthålla tilliten till föräldrarna. Vidare är det föräldrarna som bäst kan bedöma när barnet har nått tillräcklig mognad för att ta emot information som har en grundlig betydelse för ens identitet.¹¹⁴

En undersökning från år 2000 visade att bland föräldrar som deltog i undersökningen var det drygt tio procent som hade berättat för barnet att hon eller han tillkom genom assisterad befruktning. Cirka 40 procent hade för avsikt att berätta för barnet i framtiden, medan cirka 20 procent inte tänkte berätta det eftersom de ansåg att en sådan information skulle vara negativ för barnet.¹¹⁵ Undersökningen visade på en ökad tendens från föräldrarnas sida att berätta för barnen.¹¹⁶

¹¹¹ Ewerlöf, Sverne och Singer 2004 s. 151

¹¹² Ryrstedt, SvJT 2003 s. 559 f.

¹¹³ Ewerlöf, Sverne och Singer 2004 s. 151 f.

¹¹⁴ Prop. 1984/85:2 s. 15

¹¹⁵ Ryrstedt, SvJT 2003 s. 559

¹¹⁶ Ewerlöf, Sverne och Singer 2004 s. 152 f.

6 Diskussion

Assisterad befruktning väcker många praktiska, moraliska och juridiska frågor. Det anses dyrbart av de flesta att skaffa familj och barn. Föräldraskap är något som de flesta av oss längtar efter. Samtidigt har synen på individen vuxit sig stark i vårt samhälle. Det har blivit alltmer självklart att alla ska få leva i den familjekonstellation som är bäst lämpad till den individuella önskan. Till följd av detta har nya familjesammansättningar uppstått och det är inte längre givet i samhället vem som ska anses vara barnets förälder. Föräldraskap kan fastställas och definieras utifrån en mängd olika kriterier och rekvisiter. Skyddsintresset av barnets rättigheter är däremot bestående och har stärkts successivt under decennierna. Barnets bästa sätts i fokus och läggs som utgångspunkt i alla bedömningar och resonemang som rör barn.

Den genetiska utvecklingen som utvidgade möjligheterna för många att leva i familjekonstellationer som passar dem bäst genom att skaffa barn genom assisterad befruktning har gett upphov till en ny innebörd och definition av begreppet föräldraskap. Våra förfäder tog det för givet att det genetiska, biologiska, rättsliga och sociala föräldraskapet sammanföll. Barn avlades genom samlag där parterna var barnets legala och faktiska vårdnadshavare. Idag kan föräldraskap relatera till olika personer eftersom genetisk förälder anses vara den person vars könscell barnet har avlats ifrån medan rättsligt föräldraskap hänvisar till den person som enligt en rättslig konstruktion anses vara barnets legala förälder och har vårdnaden för detta. Vidare är den sociala föräldern den person som praktiskt tar ansvar för barnets uppfostran.

Det är positivt att lagar anpassas efter samhällsutvecklingen och medborgarnas önskan om familjebildning. Det kan däremot vara problematiskt för de aktörer som intar en utsatt position i samhället, nämligen barnen, som inte har förmågan att själva värna om sina rättigheter i relation till de vuxnas intresse.

Analysen av uppsatsens problematik aktualiseras med hjälp av metoden normativa grundmönster som, enligt Anna Christensen, är ”en kodifiering av de moraliska sedvänjor och grundhållningar som utbildats i samhället”, det vill säga att varje norm i samhället, varje mönster, har sina egna givna kärnområden som fungerar som poler.¹¹⁷ Normativa grundmönster skapar förutsättningen till att analysera olika intressens dynamik och strävan åt olika poler. I bestämmelsen om homosexuellas rätt till assisterad befruktning kan flera olika grupper av intressenter urskiljas. Aktörerna är samhället, donatorn, föräldrarna och, självklart, barnet. Intressena är fastställande av rättsligt faderskap, rätt till privat- och familjeliv och rätt till att få vetskap om sitt ursprung.

¹¹⁷ Normativa perspektiv, festskrift till Anna Christensen, s. 123 f.

Våra förfäder växte huvudsakligen upp i kärnfamiljer som innefattade mamma, pappa och syskon och många gånger också släkten. Ätten var lagens skyddsobjekt. Det var självklart för knappt några decennier sedan att barnet växte upp med sin mamma och pappa, i sin släkt. På den tiden var individerna och barnet skyddade inom ätten och en diskussion om styvföräldrar samt samkönade föräldrar var inte aktuell. Barnen hade sin givna plats och roll inom ätten och behövde inte oroa sig för vem som skulle ta ansvar för dem eller vem deras rättsliga och genetiska föräldrar var samt huruvida dessa är samma personer. Familjen var som en hörnsten i samhället; barn som blev föräldralösa blev omhändertagna och uppfostrade av släkten.

Idag är det medlemmarna i den gamla ätten, d v s de enskilda individerna, som är lagens skyddsföremål. Även begreppet kärnfamilj är omdefinierat och har fått en snävare innebörd som sträcker sig endast till makarna samt, i vissa hänseenden, barnen. Familjekonstellationerna har också blivit förändrade och består av styvföräldrar, halvsyskon och samkönade föräldrar. Samhället idag är präglad av individtänkande, där de som ingår i en kärnfamilj skyddas som individer även inom äktenskapet, samboskapet eller partnerskapet. Debatter om två samkönades rätt till att skaffa gemensamma barn, om assisterad befruktning och om olika föräldraskap är högst aktuella. Samhället har en liberal inställning till olika sexuella läggningar och skapar regler som skyddar dessa nya former av samlevnad. Homosexualitet ses inte längre som en sjukdom eller en dödssynd utan anses vara ett samhällsenligt institut med högt skyddsvärde.

Homosexualitet och homosexuella familjekonstellationer är i hög grad lika erkända rättsinstitut som heterosexualitet och det traditionella äktenskapsinstitutet. Detta speglar en samhällsutveckling från ett samhälle byggt på gemenskapstankarna till ett samhälle med individualism. Eva Ryrstedt framhåller att ”det normativa grundmönstret gemenskap får alltså genomslag när den normativa praktiken når ett skede som liknar äktenskap”.¹¹⁸ Gemenskapsperspektivet är däremot begränsat och syftar till individerna som ingår i partnerskapet. Det är en sorts kontraktsstatus som aktualiseras, där parterna fritt kan ingå partnerskap alternativt äktenskap som de senare även lätt kan bryta.

De homosexuellas rättigheter jämföras alltmer med de heterosexuellas. PL refererar i stora delar till ÄktB. Även GenL säger uttryckligen att lagen också gäller registrerade partners. Det finns däremot biologiska begränsningar gällande homosexuella par i jämförelse med heterosexuella, främst gällande deras möjlighet att skaffa gemensamma barn. En fullständig jämförelse mellan dessa två familjesammansättningar är inte möjlig. Den essentiella skillnaden i en heterosexuell familjebildning jämfört med en homosexuell familjebildning är att den sistnämnda inte kan få någon biologisk avkomma tillsammans. Detta kan vara problematiskt om lagen som PL hänvisar till ställer upp rekvisit som blir nästintill omöjliga för

¹¹⁸ Ryrstedt 1998 s. 17 ff.

homosexuella par eftersom de inte kan ha ”gemensamma barn”. Den genetiska utvecklingen har öppnat upp nya dörrar och möjliggör även för homosexuella kvinnor att skaffa gemensamma barn genom assisterad befruktning. Insemination och befruktning utanför kroppen är en begränsad möjlighet och inte tillgänglig för alla homosexuella par.

6.1 Avvikande intressen

Lagen om de homosexuellas rätt till assisterad befruktning rymmer olika perspektiv. Intresset av att fastställa det rättsliga faderskapet är väsentligt både för barnet och för samhället eftersom det är detta som läggs till grund för en mängd olika familjerättsliga regler i samband med vårdnad och arv. Intresset av privat- och familjeliv är också en viktig aspekt. Detta kan identifieras både hos könscellsdonatorn och barnets föräldrar. Ett annat intresse som kan tillskrivas barnet är intresset av att få vetskap om sitt ursprung.

6.1.1 Barnets intresse av att få vetskap om sitt ursprung

Barnkonventionens främsta mål är att skydda barns rättigheter och att se till att alla beslut rörande barn sätter barnets bästa i främsta rummet. Sverige ratificerade FN:s barnkonvention genom att se till att de svenska lagarna är förenliga med barnkonventionens stadga. Hur tolkas begreppet barnets bästa enligt barnkonventionen och svensk lag i relation till de homosexuellas rätt till assisterad befruktning?

Det ideala för varje barn är att växa upp i en kärnfamilj. Däremot tvistas det om vad som egentligen menas med begreppet kärnfamilj. Den traditionella innebörden av ordet inkluderar mamma, pappa och barn som lever tillsammans. Denna innebörd av kärnfamiljen har genomgått en radikal förändring och utvidgning till att inkludera även andra familjekonstellationer. Synen på kärnfamiljen har förändrats genom årtionden och i dagens samhälle kan konceptet innefatta en rad nya familjekonstellationer bestående av halvsyskon, ensamstående föräldrar eller två pappor.

Den allmängiltiga uppfattningen för knappt några få decennier sedan var att barnet hade rätt till att växa upp med en mamma och en pappa och detta hörde till självklarheten. Idag pratar vi om ett allmänt rättsmedvetande som ger barnet rätt till två föräldrar utan att konkret ta ställning till huruvida dessa två vuxna bör vara olikkönade eller samkönade. Samtidigt anses av lagstiftaren en könsneutral reglering gällande assisterad befruktning som sätter barnets intresse i fokus vara tidsenlig med samhällets och medborgarnas syn på föräldraskapet.

Barn är samhällets framtid. De utgör även en grupp som inte kan skydda sina egna intressen och som är särskilt utsatt i samhället. Barn behöver speciellt skydd och deras rättigheter behöver tillvaratas med extra noggrannhet genom att skyddslagarna omformuleras och uppdateras efter den ständigt föränderliga samhällsutvecklingen. Barnkonventionens artikel 3 säger att barnets bästa ska beaktas i främsta rummet gällande alla avgöranden som rör barn vilket innebär att insemination och befruktning utanför kroppen inkluderas. Artikel 3 ger däremot utrymme för beslutsfattaren att beakta även andra intressen än de som anses ligga i linje med barnets bästa. Andra intressen än barnets bästa kan alltså vara utslagsgivande i en helhetsbedömning. Utrymme finns för att, vid sidan om barnets intresse att få vetskap om sitt ursprung, beakta donatorns och föräldrarnas intresse av privatliv. Även samhällets intresse av ordning och reda får svängrum. I beslutet rörande barn måste däremot ett klart resonemang om barnets bästa finnas med.

Formuleringen av principen om barnets bästa är vag och flexibel vilket kan ställa till problem eftersom beslutsfattaren inte vet exakt vilka faktorer och aspekter som ska vägas in i bedömningen. Begreppets flexibilitet kan även vara till fördel eftersom det ger utrymme till specifika omständigheters beaktande i varje enskilt fall. Begreppets innebörd är föränderlig och påverkas också av samhällsutvecklingen.

Principen om barnets bästa inkluderar även barnets rätt att få veta vilka dess föräldrar är, såväl biologiska som genetiska. FN:s barnkonvention valde att betona denna rättighet genom en separat artikel vid sidan om artikel 3. Artikel 7 stadgar specifikt barnets rätt att få vetskap om sina föräldrar och ställer höga krav på beslutsfattaren gällande barnets bästa. Artikel 3 markerar att barnets civila och processuella intressen ska sättas i centrum. De processuella rättigheterna ska tillgodoses genom statliga myndigheters skyldighet att samverka och fastställa, genom utredning och dom, vem barnets rättsliga föräldrar är. Vidare, om barnet tillkom genom assisterad befruktning, ska barnet tillhandahållas information om donatorns identitet när barnet har nått tillräcklig mognad. De civila rättigheterna tillgodoses genom att hänsyn tas till barns rätt till utveckling samt icke-diskrimineringsprinciperna som stadgas i konventionens artikel 2 och 6.

Rättssäkerheten gällande barns rättigheter samt beaktande av barnperspektivet kräver att, i enlighet med barnkonventionen, beslut om tillstånd och lämplighetsprövning av de blivande föräldrarna fattas av en behörig myndighet. Myndigheten ska göra en helhetsbedömning av de relevanta omständigheterna i det enskilda fallet innan tillstånd till assisterad befruktning beviljas. Det är viktigt att det är kompetenta myndigheter och medarbetare som utreder och dömer i ärenden som berör barn och des framtida liv.

Tillämpningsområdet av artikel 7 är tvetydigt. Det är ovisst huruvida artikeln innefattar barn som tillkom genom insemination alternativt befruktning utanför kroppen. Det är fastställt att stadgans ursprungliga syfte

var att barn som inte växer upp med sina biologiska föräldrar ska garanteras möjligheten att kunna få vetskap om vilka de biologiska föräldrarna är och därigenom få reda på sitt genetiska ursprung. Vid stadgans författning var assisterad befruktning inte vanligt förekommande. Osäkerheten om huruvida bestämmelsen bör gälla även barn som tillkommer genom assisterad befruktning borde vara marginell, närmast obefintlig, om artikels syfte tas som utgångspunkt. Visserligen vid adoption sammanfaller det biologiska föräldraskapet med det genetiska, medan vid assisterad befruktning är det knepiga just att det biologiska och det genetiska föräldraskapet inte är identiskt. Det väsentliga enligt artikelns syfte är däremot att barnet ska garanteras möjligheten att få vetskap om sitt ursprung. Detta innebär att avsaknad av regler som säkrar barnets rätt att få vetskap om sitt ursprung strider mot FN:s barnkonvention. Det är därigenom självklart att barn som har avlats genom assisterad befruktning bör, genom lag, garanteras rätten att kunna få vetskap om donatorns identitet så att de nationella bestämmelserna synkroniseras med barnkonventionen.

Det är viktigt för barnets psykiska hälsa samt för att kunna bygga upp identiteten och uppleva ett sammanhang i livet att känna till sitt ursprung och därmed sina biologiska och genetiska föräldrar. Information om donatorns identitet anses ge grund för förståelse om hur barnets, föräldrarnas och omgivningens liv hänger ihop. Ovisshet, osäkerhet samt ett splittrat och oklart sammanhang kan leda till att barnets självbild blir diffus. Därmed är det givet att principen om barnets bästa även inkluderar barnets rätt att få veta vilka dess föräldrar är, såväl biologiska som genetiska.

Den svenska lagstiftningen strider inte mot FN:s barnkonvention gällande barnets rättigheter och barnets bästa. Den svenska författningen stadgar att barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet, men är, till skillnad från barnkonventionens artikel 3, mer restriktiv med att ge utrymme för andra intressens beaktande. Den svenska regleringen är mer långtgående även gällande barns rätt till att få känna till sitt ursprung än vad FN:s barnkonvention artikel 7 är. GenL stadgar uttryckligen att barn har rätt till att få vetskap om donatorns identitet. Eftersom barnkonventionen kan ses som en minimiregel har Sverige möjlighet att lagstifta restriktivare regler som ger barn bättre skydd. Det är väsentligt att barnet erbjuds och garanteras all hjälp för att få vetskap om sitt ursprung. Vidare är det positivt att det finns utrymme för myndigheterna att hejda barnet från sökandet efter donatorns identitet om det bedöms kunna vara skadligt.

6.1.2 Homosexuellas intresse av assisterad befruktning

En av grundpelarna i ett demokratiskt samhälle är principen om att alla har samma människovärde och att alla ska behandlas lika inför lagen. Varje medborgare ska ha samma rättigheter och möjligheter till välbefinnande utifrån sina individuella behov och intressen. I Sverige strävar lagarna efter att alla behandlas lika, oavsett om den man älskar och vill leva tillsammans

med är av samma kön eller av motsatt kön. Därför stärkte lagstiftaren homosexuellas rätt och möjlighet att skaffa barn. Ett stort steg gällande homosexuellas rätt till familj var lagändringen år 2005 som innebar att deras möjlighet att skaffa gemensamma barn genom assisterad befruktning öppnades upp och likställdes med de heterosexuellas. Man kan se vissa motsägelser i samhället med hänsyn till vad homosexuella ska få ha för rättigheter, speciellt när barn är inblandat. Det debatteras ivrigt huruvida det är skadligt och psykiskt påfrestande för barnet att växa upp i en homosexuell familj samt vikten av att barn får tillgång till både en kvinnlig och en manlig förebild redan inom familjen. Samhällsacceptansen har ökat markant för homosexuella familjekonstellationer, men frågan är fortfarande problematisk.

De enskilda prövningar som äger rum innan tillstånd ges till homosexuella eller heterosexuella par att skaffa barn med samhällets hjälp ger rättsliga möjligheter att fånga upp de fall där barnet inte skulle gynnas av att leva i den aktuella familjekonstellationen. Visserligen kan det vara så att en utredning resulterar i slutsatsen att paret kommer att bli bra föräldrar och det kommande barnet kommer att få en bra uppväxt, men att detta ändå inte blir så. Det är inte försvarbart att tillämpa generella restriktioner vid assisterad befruktning för homosexuella par på grund av minimala risker att barn kan fara illa.

Ur en objektiv och saklig bedömning har föräldrarnas kön ingen avgörande betydelse huruvida de är lämpliga föräldrar. Därmed finns det inga rättsliga eller sociala skillnader mellan homosexuella och heterosexuella pars potential och möjlighet till att bli bra föräldrar och tillfredsställa barnets fysiska, mentala och sociala behov. Däremot finns det anledning att reflektera över huruvida den traditionella uppfattningen att barn måste ha en mamma och en pappa bör vidhållas.

I lagförarbeten vill lagstiftaren gärna förmedla en bild av att det inte finns någon saklig grund till en bedömning att heterosexuella föräldrar skulle vara bättre föräldrar än homosexuella. Detta må vara sant eftersom en persons förmåga att vara vårdande, förstående, omhändertagande och kärleksfull mot ett barn inte hänger ihop med sexualiteten och huruvida denna person känner attraktion för människor av det motsatta könet eller av samma kön. Det som däremot inte tas upp och diskuteras i tillräckligt stor omfattning är barnets psykiska, mentala och sociala utveckling i homosexuella familjer. Det hade varit av betydelse att beakta till exempel hur samhällets kvarvarande fördomar mot homosexuella parrelationer påverkar de barn som lever i dessa familjekonstellationer. Den forskning kring barn i homosexuella familjer som lagstiftaren baserade sitt resonemang på tillämpade ett begränsat urvalsmaterial och presenterade därmed tvetydiga resultat. Förarbetets resonemang ger en känsla av att lagstiftaren har beslutat sig för att homosexuellas rättigheter så långt som möjligt ska likställas med heterosexuellas, inklusive rätten till barn och assisterad befruktning. Lagar tycks konstrueras för att skapa acceptans för homosexuella familjekonstellationer. Detta kan resultera i att andra väsentliga intressen som lagen egentligen har uttryckt som förprioriterade överskuggas.

Forskningen som lagstiftaren stödjer sin argumentering på är bristfällig och forskningsunderlaget är för vagt för att några säkra slutsatser skulle kunna härledas gällande homosexuella familjekonstellationers potential att tillgodose barnets behov.

Enligt dagens rättsläge har homosexuella kvinnor möjlighet att skaffa barn tillsammans genom assisterad befruktning och bilda familj medan homosexuella män saknar den möjligheten på grund av biologiska faktorer. Möjligheten för homosexuella män att skaffa barn tillsammans kan realiserats medicinskt genom embryodonation eller surrogatmoderskap. Två män som vill skaffa barn gemensamt kan välja att donera spermier som sedan används till att befrukta en kvinna som föder barn åt dem. Lagstiftaren förbjuder däremot detta tillvägagångssätt med motiveringen att ett sådant förfarande skulle vara respektlöst mot människovärdet. Resonemanget, att en acceptans från samhällets sida att barn avlas genom att både ägget och spermerna är donerade och därigenom tillåta barnproduktion skulle innebära en objektifiering av de mänskliga könscellerna och det mänskliga livet, är till stor del försvarbart. De praktiska riskerna med en sådan legalisering, till exempel att det homosexuella paret eller surrogatmamman kan ångra sig eller att surrogatmamman ställer upp av ekonomiska skäl, är jämförelsevis bagatellartade och kan lösas genom lagreglering. Däremot ger dagens forskning inte tillräckligt säkert svar på huruvida barn riskerar att fara illa vid embryodonation. Ur ett barnperspektiv framstår det alltså bra att tillåta surrogatmoderskap.

Fallet NJA 2006 s. 505 gäller visserligen assisterad befruktning i heterosexuella förhållanden men det belyser barnperspektivet och lagstiftarens resonemang om barnets intresse i förhållande till de vuxnas intresse. HD medgav inte tillstånd till adoption i fallet. Barnets genetiska och sociala mamma fick inte adoptera sitt eget barn endast på grund av att pappan, som var ensam vårdnadshavare, inte samtyckte till adoptionen. FB:s adoptionsbestämmelser gällande rekvisitet att barnets vårdnadshavare behöver samtycka till adoptionen för att tillstånd ska medges tycks vara rimligt. Lagen får däremot en märklig konsekvens i detta fall. Det framstår som orimligt att separera ett barn från den enda mamman hon känner till. Den svenska rätten är väldigt mån om barnets intresse, att dess bästa alltid beaktas och sätts i fokus. Rättsfallets utfall visar däremot motsatsen. Brister i lagstiftningen blir därmed tydliga. Även om det inte är tillåtet i Sverige med embryodonation och surrogatmoderskap måste vi tänka på att Danmark inte ligger långt borta och att det därmed är lätt att åka över bron och skaffa barn genom i Danmark lagenlig embryodonation. Det svenska samhället måste skydda barns intressen som avlas på detta sätt med klara lagbestämmelser. Förfarandet är illegalt i Sverige men barnet ska inte straffas på grund av de vuxnas handlande.

Barn som föds i en familj bestående av två kvinnor är självfallet genetiskt barn till endast en av dem. Den genetiska moderns registrerade partner eller sambo fastställs som rättslig förälder genom bekräftelse av föräldraskap. Det är positivt att föräldraskapspresumtion inte tillämpas och därmed främjas

chansen att det fastställda föräldraskapet blir riktigt, vilket är väsentligt då Sverige har ett rättssystem som beskyddar familjekonstellationer och nästintill omöjliggör bestridande av fastställt föräldraskap. Självfallet är det viktigt att värna om det rättsliga faderskapet även om detta inte är genetiskt riktigt eftersom de rättsliga föräldrarna ofta är de enda föräldrar barnet känner till och utvecklat ett starkt känslomässigt band till. Detta upplägg av rättssystemet skyddar även de rättsliga föräldrarnas intresse ifrån att en utomstående person tillerkänns talerätt gällande hävande av föräldraskap. En kvinna som lever i ett registrerat partnerskap och har skaffat barn med en annan kvinna genom assisterad befruktning, där hennes partner är den biologiska modern, ska inte behöva vara rädd för att förlora sitt barn. Det skulle vara orimligt att en kvinna, efter att ha fostrat barnet under många år, en dag skulle förlora det rättsliga föräldraskapet på grund av att en man som begär sitt faderskap fastställt kan visa att han är den genetiska fadern.

Hur blir utfallet om det är den rättsliga föräldern som vill få sitt föräldraskap hävt? Ska rätten tillåta hävande av föräldraskap trots att föräldern i fråga tidigare har lämnat sitt samtycke till assisterad befruktning? Tveksamt. Ett sådan förfarande skulle innebära att barnet blir halvt föräldralöst och det skulle innebära en alldeles för stort instabilitet i barnets liv. Barnet skulle förlora en av föräldrarna som hon eller han vuxit upp med. Det skulle inte vara förenligt med principen om barnets bästa att tillskriva en kvinna som inte är biologisk eller genetisk mamma till ett barn men har lämnat sitt samtycke till att hennes partner ska genomgå assisterad befruktning rätten att få sitt föräldraskap hävt. Den sammanfattande slutsatsen är att det rättsliga föräldraskapet bör skyddas samt att rätten till att häva föräldraskap inte är försvarbar, med undantag fall där föräldraskapet fastställts genom presumtion.

6.1.3 Donatorns perspektiv

Donatorn måste vara myndig och visa på en viss mognad som tyder på att hon eller han eventuellt kan handskas med att barnet som tillkom genom assisterad befruktning söker kontakt. Dessa krav är inte betungande utan framstår som rimliga. Det finns anledning att tro att barn som får vetskap om sitt genetiska ursprung och därmed donatorns identitet vill uppsöka donatorn och stilla sin nyfikenhet och sökandebegär om sin härkomst.

SekrL omfattar insemination och befruktning utanför kroppen, vilket innebär att sekretess gäller för samtliga uppgifter som förekommer i samband med ingreppet. Därigenom är givarens anonymitet skyddad och varken barnets föräldrar eller andra utomstående kan få vetskap om givarens identitet. Donatorn bör ges rätt att förbli anonym och att inte kunna fastställas som förälder till barn som tillkommer genom assisterad befruktning där hennes eller hans könscell har använts. Det skulle vara orimligt annars och ingen skulle våga donera könsceller, vilket skulle resultera i könscellsbrist. Donatorns intresse av att få sin identitet och sitt privatliv skyddat är av stor vikt.

Donatorns intresse av att få vara anonym får lämna företräde åt barnets intresse av att få vetskap om sitt ursprung. Detta är kanske inte så konstigt med tanke på risken för negativa konsekvenser, till exempel bristande sammanhang i livet, som barnet kan drabbas av på grund av bristande kunskap om sitt ursprung. Barnets intresse och välbefinnande ska vara ledstjärnan i ärenden gällande assisterad befruktning och könscellsdonation. Därmed ska barnets intresse att få förutsättningen att leva ett balanserat liv och hitta sammanhang i livet gå före donatorns integritetsintressen. Donatorn borde, precis som samhället och alla andra vuxna som på något sätt har medverkat till att ett barn blev till och föddes genom assisterad befruktning, känna ett ansvar för detta barn. Ett ansvar som innebar att det är självklart att dessa aktörer verkar för att barnet får ett gott liv.

6.1.4 Samhällets perspektiv

Lagstiftaren, som är samhällets representant, strävar efter att ha ordning och reda och därmed att varje barn tas väl omhand av vuxna. I linje med detta har en rättslig konstruktion utarbetats enligt vilken det rättsliga föräldraskapet, det vill säga det som bär det rättsliga ansvaret för barnet, fastställs. Lagstiftarens budskap kan vid första ögonkastet tyckas vara att assisterad befruktning ska äga rum i enlighet med principen om barnets bästa och att vuxnas och samhällets intresse får stå tillbaka om de inte ligger i linje med barnets bästa i det enskilda fallet. Håller då detta första intryck för en närmare granskning?

I Sverige finns inga offentliga uppgifter som anger huruvida ett barn tillkom genom samlag eller assisterad befruktning. Lagstiftaren avvisade förslaget att införa en markör i folkbokföringsregistret som visar ifall barnet har avlats genom medicinskt ingrepp. En sådan reglering ansågs inte ligga i linje med principen om barnets bästa. Det menades att det bör vara föräldrarnas ansvar att berätta för barnet om omständigheterna kring avlandet eftersom det är föräldrarna som är bäst lämpade att bedöma det rätta tillfället för förkunnandet. Förarbetena säger att föräldrarna bör erbjudas professionell hjälp för att handskas med situationen på ett sätt som är bäst för det enskilda barnet. Tanken i förarbeten är bra att föräldrar bör erbjudas stöd för att klara av att berätta sanningen för barnet, men frågan är hur långt denna initiering räcker.

Sannolikheten att föräldrarna kommer att berätta för barnet att dess tillkomst skedde genom assisterad befruktning kan vägas in vid lämplighetsprövningen i varje enskild fall som utförs av en ansvarig läkare som ska ge tillstånd till assisterad befruktning. Lämplighetsbedömningen ska inkludera en helhetsbedömning där hänsyn tas till samtliga relevanta faktorer och omständigheter som kan antas påverka det eventuella barnet, bland annat parets medicinska, psykiska och sociala omständigheter. Tillstånd till assisterad befruktning beviljas endast om det kan antas att barnet kommer att få en uppväxt där dess bästa beaktas såväl gällande

fysiska som själsliga behov. Det framstår däremot nästintill omöjligt att vid en lämplighetsprövning kunna bedöma vad de blivande föräldrarna kommer att berätta för barnet.

Barnets rätt till att få vetskap om sitt genetiska ursprung har starkt lagenligt skydd i Sverige och njuter av favör i förhållande till donatorns intresse av att vara anonym. Lagen stadgar uttryckligen att Socialnämnden är skyldig att hjälpa barnet att få reda på sitt genetiska ursprung och donatorns identitet. Lagen blir däremot tandlös om barnet inte får information om omständigheterna kring sin tillkomst.

7 Avslutande reflektioner

Kärnfrågan i uppsatsen är huruvida barnets rättigheter och dess bästa tas tillvara i lagen om homosexuellas rätt till assisterad befruktning på ett sätt som uppfyller kraven som stadgas i FN:s barnkonvention och svenskt rätt gällande principen om barnets bästa.

Lagen om homosexuella sambors och registrerade partners bygger liksom äktenskapet på gemenskap. Normativa grundmönster belyser att gemenskapen existerar i grunden, men parterna ses som individer med individuella rättigheter och regelsystem och som har ingått ett avtal med varandra. Det aktualiserar sig en kompromiss mellan två olika mönster, gemenskapstanken och individualismens tanke, som drar åt olika håll.

Metoden normativa grundmönster tillhandahåller möjligheten att sätta olika intressen i vågskålar. Uppsatsens frågeställning ställer oundvikligen olika väsentliga samhällsintressen mot varandra. På det ena vågskålen har vi de vuxnas intresse inklusive donatorns intresse att få sin integritet skyddad samt de homosexuellas intressen och deras rätt till assisterad befruktning. I andra vågskålen finner vi barnets rättigheter och dess intresse av att få vetskap om sitt genetiska ursprung. Barn är en samhällsgrupp som behöver extra mycket skydd. Även samhället är en relevant aktör i sammanhanget med sin ambition att skapa regler som genererar ordning och reda. Samhällets intresse överensstämmer i viss mån med de andras. Lagar som är klara och tydliga och genererar ordning och reda inger rättssäkerhets- och trygghetskänsla hos samhällsmedborgarna. De olika ingresserna sammanfaller inte helt och därmed skapas förutsättningen att analysera vilka intressen som är mer skyddsvärda enligt lagstiftaren.

Biologiskt föräldraskap är det traditionella normgivande föräldraskapet. Det är däremot viktigt att barn som lever i familjer med samkönade föräldrar får en rättsligt erkänd familjekonstellation med rättsligt erkända föräldrar. Denna rättsliga målsättning behöver värnas kontinuerligt och måste hela tiden anpassas efter samhällsutvecklingen. Det krävs nya rättsliga verktyg för att dessa nya former av föräldraskap ska kunna fastställas och regleras på ett sätt som är tillfredställande och som värnar om alla inblandade parter intressen.

Det finns inga riktlinjer om vad som ska anses som barnets bästa i en homosexuell familj. Av förarbetarna kan utläsas att tolkningen av barnets bästa i homosexuella familjer ska utgå från samma resonemang som gäller för barnets bästa i heterosexuella familjer. Man kan inte generellt påstå att det är skadligt för barn att leva i en homosexuell familj. Innan tillstånd till assisterad befruktning medges ska det utredas huruvida barnets behov kommer att kunna bli tillgodosedda i den homosexuella familjen. I denna utredning kan det homosexuella parets bakgrund, sociala liv, ekonomiska situation och andra viktiga och relevanta faktorer vägas in. Det finns en risk

att barnet som växer upp med två mammor eller två pappor inte kommer att ha en stark förebild av det motsatta könet. Detta behov kan delvis tillgodoses av förebilder i barnets omgivning och sociala nätverk. Vidare bör vi reflektera över att det inte endast är barn som växer upp i homosexuella familjer som riskerar att bli utsatta för fördomar och mobbing utan även andra barn. Homosexuellas rättigheter har stärkts markant under de senaste decennierna och både lagstiftarens och samhällets syn på homosexuella familjeförbindelser har förbättrats. Fördomarna har avtagits och en acceptans har vuxit fram. Det finns ingen rationell grund som tyder på att homosexuella föräldrar skulle vara sämre föräldrar eller att de inte skulle kunna tillgodose barnets ekonomiska och känslomässiga behov i samma utsträckning som heterosexuella föräldrar kan. Det är ingenting som tyder på att barn som får trygghet, stabilitet, förståelse och kärlek inte skulle klara av att hantera de prövningarna som samhällets fördomar innebär.

Utifrån en samlad bedömning ska homosexuella självfallet ha samma rättsliga möjlighet till assisterad befruktning som heterosexuella har. Barn ska däremot inte användas för att homosexuella familjebildningar ska få en rättslig och social acceptans i samhället. Barn ska inte offras av samhället för att motarbeta fördomar. Lagstiftaren ska inte på bekostnad av barn skapa rättsligt erkännande för homosexuella familjekonstellationer. Homosexuella ska helt klart ha rätt till assisterad befruktning men endast efter en enskild prövning av en behörig myndighet och beslutfattare, där i en helhetsbedömning konstateras att ingreppet kan ske i enlighet med principen om barnets bästa.

Det är inte fastställt huruvida barnkonventionens artikel 7 om barns rätt att få vetskap om sitt ursprung omfattar barn som tillkom genom assisterad befruktning. Artikels syfte att barn som inte växer upp med sina genetiska föräldrar ska ha rätten att få vetskap om deras identitet pekar däremot med självklarhet att så är fallet.

Enligt barnkonventionens artikel 3 och 7 finns det utrymme vid assisterad befruktning att beakta homosexuellas intresse av att skaffa barn gemensamt i betydande utsträckning. Sveriges regler är mer restriktiva och begränsar att homosexuellas intressen beaktas om dessa inte är förenliga med barnets bästa. Bestämmelserna om assisterad befruktning inom svenskt rätt strider uttryckligen inte mot varken barnkonventionen eller barnets intresse, då den svenska formuleringen om att barnets bästa ska sättas i främsta rummet är diffus och anpassningsbar och ger utrymme för individuell prövning i varje enskilt fall. I enlighet med barnets rättighet kan spermagivare inte förbli anonyma utan vid donationen ska hans uppgifter antecknas i en speciell sjukhusjournal. I denna journal ska donators yrke, personliga uppgifter samt dess beskrivning finnas angiven. Lagstiftaren valde att inskränka rätten att få ta del av de antecknade uppgifterna i journalen. Det är endast barnet som kan begära ut dessa uppgifter även om barnet är fortfarande under 18 år. Detta framstår som en bra balansering av de olika intressena samtidigt som barnets intresse verkar åtnjuta det yttersta skyddet. Skenet vilseleder ibland, så även i detta fall. Skyddet av barnets intressen blir i praktiken relativt

tandlöst då barnet inte garanteras att få vetskap om omständigheterna kring avlandet.

Regleringen gällande homosexuellas rätt till assisterad befruktning bygger på en avvägning mellan olika intressen, å ena sidan finns barnets rätt till kunskap om sitt ursprung och å andra sidan de rättsliga föräldrarnas som är homosexuella samt donatorns rätt till privatliv. Barns rätt att få vetskap om sin genetiska härkomst finns uttryckligen skyddad och erkänd i svenskt rätt i bland annat GenL, i de fallen där inseminationen skedde vid allmänt sjukhus. Förutsättningen för att barnet ska kunna nyttja denna rätt är att hon eller han får vetskap om sättet för tillkomsten. Lagens utfall är till barnets favör men detta bygger på de rättsliga föräldrarnas samarbete. Det krävs att föräldrarna upplyser barnet om dess tillkomst för att barnet ska kunna nyttja sin rätt till kunskap. Det finns ingen lagfäst upplysningsskyldighet för föräldrarna eller någon annan möjlighet som ger barnet information om dess tillkomst. Det innebär att lagtekniskt och teoretiskt är regleringen till barnets favör, men i praktiken är det föräldrarnas vilja som blir utslagsgivande. Därmed förmedlar lagstiftaren känslan av att skyddsvärdet av vuxnas intresse av att få skaffa barn genom assisterad befruktning och donatorns integritetsskydd sätts högst. Lagstiftaren vill ge homosexuella rätten att skaffa barn och därmed skapa en samhällsenlig acceptans för deras familjekonstellation även om det kan vara på barnets bekostnad.

Kan det ses som en rättighet att kunna skaffa barn? Man kan argumentera för att det är en naturlig rättighet att få avkomma. Det blir däremot inte en naturlig rättighet i samma bemärkelse om man behöver medicinskt ingrepp och artificiell befruktningsmetod för att kunna skaffa barn. Samtidigt den medicinska vetenskapen har kommit långt och självklart ska de framstegen som har gjorts kunna utnyttjas. De homosexuella paren som beslutar sig för att skaffa barn och därför genomgå assisterad befruktning har övervägt sitt beslut och vad ett föräldraskap innebär. Beslutet är genomtänkt och de vill verkligen ha ett barn vilket innebär att sannolikheten är stor att dessa föräldrar kommer att göra allt för att barnet ska få en bra uppväxt. Det finns vuxna som har möjligheten till att skaffa barn utan biologisk begränsning som moraliskt borde aldrig få bli föräldrar eftersom deras föräldraskap är bristfällig till den graden. Alla ska erbjudas möjlighet att skaffa barn men så långt som möjligt ska staten garantera barn föräldrar och en uppväxt som främjar ett harmoniskt och balanserat liv.

Sammanfattningsvis kan konstateras att den svenska bestämmelsen är tydligare än barnkonventionen, då den uttryckligen stadgar att barn som tillkommer genom assisterad befruktning har rätt att få vetskap om sitt ursprung och att myndigheter ska hjälpa barnet med detta. Det framgår däremot ingenstans huruvida ett barn tillkom genom assisterad befruktning, vilket innebär att barnets rätt till vetskap om sitt ursprung blir beroende av föräldrarnas vilja att berätta för barnet hur det kom till. Ifall barnkonventionens bestämmelse om att barn har rätt att få vetskap om sitt ursprung inkluderar barn som avlas genom assisterad befruktning, vilket bör göras enligt mig, blir det tveksamt huruvida de svenska bestämmelserna

uppfyller kraven i FN:s barnkonvention. Sverige har en skyldighet att lagstifta så att konventionens bestämmelse får genomslag i praktiken. Lagstiftaren valde att inte införa någon markör i folkbokföringen och därmed inte markera på något sätt vilka barn som är avlade genom assisterad befruktning. Det finns ingen garanti att barnet någonsin får veta att hon eller han har avlats genom insemination eller assisterad befruktning utanför kroppen och får därmed inte veta sitt genetiska ursprung. Den svenska regleringen är därmed bristfällig i sin strävan att uppfylla kraven för principen om barnets bästa samt barnkonventionens stadga om att barn ska ha rätt att få känna till sina genetiska föräldrar.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur:

- Agell A, *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 3:e upplagan, Iustus Förlag AB, Uppsala 2004
- Dahlstrand L, *Barns deltagande i familjerättsliga processer*, Universitetstryckeriet, Uppsala 2004
- Ewerlöf G, Sverne T & Singer A, *Barnets bästa*, 5:e upplagan, Nordsteds Juridik, Stockholm 2004
- Lehrberg B, *Praktisk juridisk metod*, 3:e upplagan, Iustus Förlag AB, Uppsala 1996
- Rejmer A, *Vårdnadstvister, en rättsociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*, Juristförlaget, Lund, 2003
- Rädda Barnen, *Barnets rätt till båda föräldrarna*, AiT Scandbook, Falun 1998
- Ryrstedt E, *Bodelning och bostad*, Juristförlaget i Lund, Södertälje 1998
- Saldeen Å, *Barn- och föräldrarätt*, 5:e upplagan, Iustus Förlag AB, Uppsala 2005
- Sandgren C, *Om empiri och rättsvetenskap*, del 1 och 2
- Schiratzki J, *Barnets bästa i en mångkulturellt Sverige- en rättsvetenskaplig undersökning*, Norsteds Juridik, Stockholm, 2000
- Schiratzki J, *Vårdnad och vårdnadstvister*, Norsteds Juridik, Stockholm, 1997
- Simmonds N. E., *Juridiska principfrågor*, upplaga 1:7, Norsteds Juridik, Göteborg 2003
- Singer A, *Föräldraskap i rättslig belysning*, Iustus Förlag AB, Uppsala, 2000

Artiklar

- Does the sexual orientation of parents matter?* Judith Stacey och Timothy J. Biblartz, *American Sociological Review*, april 2001, volym66, s.159-183
- Normativa perspektiv, festskrift till Anna Christensen,
- Ryrstedt E., *Den genetiska utvecklingens familjerättsliga implikationer*, SvJT 2003
- Saldeen, *Barnets rätt till sitt ursprung*, Iustus, Uppsala, 1996
- Singer, A. En, två, ett par eller flera? – Föräldraskap i det 21:a århundradet, SvJT 2002
- Stacey J & Timothy J. Biblartz, "Does the sexual orientation of parents matter?", *American Sociological Review*, april 2001, volym66, s.159-183

Förarbete:

- Prop. 1984:85:124 Om internationella faderskapsfrågor m.m
- Prop. 2001/02:123 Partnerskap och adoption
- Prop. 2004/05:137 Assisterad befruktning och föräldraskap
- SOU 1983:42 Barn genom insemination
- SOU 1984:63 Homosexuella och samhället

SOU 1985:5 Barn genom befruktning utanför kroppen
SOU 1 1997:116, Barns främsta i första rummet
SOU 2001:10, Barn i homosexuella familjer
DS 2004 :19 Föräldraskap vid assisterad befruktning för homosexuella

Webbsidor:

www.karnov.se (2009-01-20)
www.rfsl.se (2009-02-17)
www.svenskakyrkan.se (2009-03-03)
www.surrogat.nu (2009-02-17)

Rättsfall:

NJA 1973 s. 62
NJA 2006 s. 505
RÅ 1993 ref. 102